

YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

Prof. Dr. Ömer Zühtü ALTAN*
Yrd. Doç. Dr. Yener ŞİŞMAN**

Öz: Her canlı gibi insan da doğar, gelişir ve yaşlanır. İnsan için yaşlanma tüm zamanlarda var olduğu halde sosyal sorun olarak kabul edilişi insanlık tarihi içinde oldukça yenidir. Genel olarak bu sosyal sorunun sanayileşme-kentleşme ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal değişmelerin bir ürünü olduğu kabul edilir. Sanayileşme ve kentleşme olgusu bir yandan kırsal alandaki nüfusun kentlere yığılmasına neden olurken bir yandan da geleneksel aile yapısında köklü değişikliklerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Çekirdek ailelerin egemen olduğu yapı ise aileyi bir sosyal güvenlik müessesesi olmaktan uzaklaştırmış, yaşamını ayrı sürdürmek zorunda kalan yaşlı, yaşlanmanın yarattığı sorunlarla mücadele de yalnız kalmıştır. Diğer taraftan günümüzde gelişmiş ülkelerin nüfus yapısında meydana gelen değişmeler, daha açık bir ifadeyle nüfusun yaşlanması ve ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde de nüfusun yaşlanmaya başlaması, yaşlılığı önemli bir sosyal sorun olarak politika üretme konusundaki akademisyenlerin gündemine taşımıştır. Çalışmamızda öncelikle yaşlılık ve yaşlı tanımları yapılacak ve yaşlılara yönelik sosyal politikalara duyulan gereksinimin nedenleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ardından, yaşlılara yönelik sosyal politikaların hedefleri ile yön ve biçimi ele alınacaktır. Son aşamada ise Türkiye'de yaşlı nüfusun özellikleri belirlenecek, yaşlılara yönelik sosyal politikaların ülkemizdeki hukuki çerçevesi ve kurumsal yapısı ile genel değerlendirme ve önerilere yer verilecektir.

Anahtar sözcükler:

Yaşlı, sosyal politika, bakım, gözetim, koruma

Abstract:

Like all living creatures people are born; they grow up and get old. Though every human being is aware of getting old, it has recently been accepted as a social issue. Generally, this social issue, getting old, is thought to be a result of industrialization-urbanization and social changes. While in-

* Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi.

** Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi.

dustrialization and urbanization have caused people living in suburban areas to move to urban areas, it has also had an impact on traditional family structure, resulting in great changes. The dominant nuclear family structure has kept the families away from being a social security institution and the old person who has to continue his life separately has been alone in his fight against the troubles of getting old on the other hand, changes appearing in today's developed countries population and in our developing country have become an important subject for academicians/scholars. In our study, initially the definitions of getting old and the needs for producing some social policies for old people will be presented afterwards, the goals/targets of social policies will be given and finally a general evaluation and proposals will be submitted together with the features of old people in Turkey and the legal frame and institutional structure of social policies in Turkey.

Key words: Eldery care, older care, old people, social policy

1. GİRİŞ

Günümüzde yaşlı olarak nitelendirdiğimiz bireyler, fiziksel ya da dünsel sağlık sorunları yanı sıra ekonomik ve toplumsal nitelikli sorunlarla da karşı karşıya kalabilmektedirler. Aslında bu sorunların birbirinden ayrılması oldukça güçtür. Örneğin ekonomik sorunları olan ve sosyal güvenlik şemsiyesi altında yer almayan yaşlı bir kişinin, karşılaşacağı fiziksel sağlık sorunlarına da etkin çözümler bulması beklenemez. Sağlık sorunlarına etkin çözüm bulamayan yaşlı bireyin ruh sağlığı da bu durumdan hiç kuşkusuz olumsuz yönde etkilenecektir (*kayseri.net*). Ancak yaşlıların karşılaştığı sorunlar ile ilgili olarak yukarıda yapıldığı gibi bir bölümlendirme yapmak, konunun bilimsel olarak incelenmesinde büyük yararlar sağlayacaktır. Ayrıca bu tür bir bölümlendirme, günümüzde yaşlıları konu alan Sosyal Politika dışındaki diğer bilim dalları ile Sosyal Politika arasındaki sınırların doğru ve belirgin olarak çizilmesine ve yaklaşımındaki farklılığı ortaya koyabilmemize de yardımcı olabilecektir. Zira günümüzde biyologlar; vücudun hastalıklara karşı gösterdiği bağışıklık üzerinde yaşın etkilerini incelemekte; tıp bilimi bağışıklıkları azalmış olan yaşlılarda ortaya çıkan hastalıkları tedavi etme yollarını araştırmaktadır. Psikologlar yaşla birlikte bedensel yapı ve işleyişte meydana gelen değişmelerle ilgilenmekte, sosyologlar yaşlanmanın toplumsal rolleri nasıl etkilediği üzerinde çalışmaktadır. Bu örnekleri sürdürmek mümkündür, çünkü tüm sosyal bilim dallarının ortak paydası insandır ve insanları ya da onların ihtiyaçlarını konu alan hemen hemen tüm sosyal bilim dallarında yaşlanmayla ilgili bir bölüm bulunabilir. Ancak Sosyal Politikanın konuya ilişkin özgün bakış açısı; yaşlanmanın, yaşlanan kişi üzerinde ya-

rattığı olumsuzlukları kavraması ve bu olumsuzlukların ortadan kaldırılmasına yönelik yol ve yöntemleri geliştirilmeye çalışmasındadır. Elbette yaşlanmayı anlamak ve yaratabileceği sorunların üstesinden gelmek için çeşitli kaynaklardan gelen bilgiye ihtiyaç vardır. Bu anlamda Sosyal Politika, yaşlanma üzerinde çalışan tüm akademik disiplinlerden ve profesyonel uygulama alanlarından yararlanır. Ancak farklı olarak, yaşlanmayı geciktirmeye ya da yaşlanma olgusunu anlamaya değil, yaşlanmanın yaşlanan birey üzerinde ortaya çıkardığı olumsuz etkileri gidermeye yönelir. Bu nedenle çalışmamızda, ağırlıklı olarak *sosyal sorun* olarak nitelendirilen bu konular üzerinde duracağız.

Tüm dünyada yaşlanan nüfus, sosyal güvenlik sistemi gibi sosyo-ekonomik organizasyonları çeşitli yönlerden etkilemekte ve yaşlıların oransal olarak artması bağımlılık oranlarını yükseltmektedir. Geleneksel aile yapısı ve ilişkilerinin gelişip yaygınlaşan endüstrileşme ile birlikte çözülmeye başlaması, yaşlıları gerek kırsal gerekse kentsel kesimde desteksiz bırakmakta, bu kişiler daha yoğun biçimde bakım ve gözetim gereksinimi duymaktadır. Oysa ülkemizde bu sorunun farklı yönlerini bir arada ele alan disiplinler arası akademik çalışmalar sayıca yetersizdir. Var olan çalışmalar da ağırlıklı olarak tıp alanındadır. Ancak yaşlılık olgusunun çok daha geniş bir çerçevede ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda sosyolojik araştırmalarla yaşlıların toplumdaki ilişkileri incelenirken, bu çalışmalardan yola çıkarak sosyal politika alanında yaşlılığın yarattığı sorunların mevcut yapılar içinde çözülmesine yönelik yol ve yöntemler yapılandırılmalıdır. Örneğin; sosyal güvenlik sistemi çerçevesinde bakım ve gözetim gereksinimi duyan bu kişilerin, kurumsal çerçevede sosyal yardım ve sosyal hizmetler yoluyla daha etkin bir biçimde korunabilmesine yönelik yeni politikalar geliştirilmelidir. Yerel yönetimlerin, sendikaların ve diğer demokratik kitle örgütlerinin bu politikaların oluşturulması ve uygulanmasına daha etkin katılımları sağlanmalıdır. Yasal çerçeve yeniden gözden geçirilmeli ve bu anlamda emeklilik yaşı, salt iş ilişkileri ve yaşamının bir parçası olarak değil, toplumsal bir sorun olarak kamuoyunda tartışmaya açılmalıdır.

Yaşlanma hakkında bilgi edinmemiz, yaşlandıkça sosyal ilişkilerimiz, kendimize güvenimiz ve faaliyetlerimiz hakkında görüş sahibi olmamızı sağlamakla kalmaz, çevremizdeki insanların da yaşlanma sürecini, bu sürece ilişkin sorunlarını anlamamıza yardımcı olur ve bu olumsuz koşulları değiştirme konusunda bir sorumluluk hissetmemizi de sağlayabilir. Unutulmamalıdır ki, gelişme tüm yaşam boyu devam etmektedir. Yaşlıların sorunları gençlerinkinden çok da ayrı değildir ve bugünün yaşlılarının karşılaştıkları sorunlar bizlerin de gelecekte karşılaşılabileceği sorunların bir benzeridir.

2. Yaşlılık ve Yaşlı Tanımları

Çocukluk, gençlik, erişkinlik dönemlerini ifade eden tüm sözcüklerde olduğu gibi, yaşlılık dönemini ifade eden sözcükler de görelidir. Toplumdan topluma ve hatta aynı toplum içinde kişiden kişiye ya da zamana bağlı olarak değişebilir. İklim, beslenme, yapılan işin niteliği, kişinin cinsiyeti vb. pek çok etken her zaman ve her yerde geçerli bir tanım yapılabilmesini güçleştirir. Bu nedenle, yaşamın doğal evrelerini birbirinden kesin çizgilerle ayırabilmek hemen hemen olanaksızdır. Yine de yaşlı nüfusu nitelendiren bir tanım aranırken üç temel yaklaşımdan hareket edilebilir. Sırası ile bu yaklaşımları sorgulayarak yaşlı nüfus, eş deyişle yaşlılar için belirleyici bir ölçüt bulmaya çalışalım.

2.1. Kronolojik Yaş

Kronolojik yaş; insanın doğum tarihi ile başlayan, bürokratik kural ve işlemlerin uygulanabilmesi için gerekli olan, bir şey için uygun olan/olmayan insanları ayırma işleminde yararlanan temel ölçüttür. Zira, kronolojik yaş, kullanımı basit, görelilik olarak objektif, somut bir göstergedir. Fakat, kronolojik yaş ile yaşlanmanın belirtileri arasındaki ilişki sanıldığı kadar kuvvetli olmadığı için, tüm kronolojik yaş tanımlamaları nüfusun bir kısmının yanlış sınıflandırılmasına neden olabilir.

Çalışma Ekonomisi kuramı 16-65 yaş grubu içinde yer alanları "çalışma çağında", "çalışma yaşında", "aktif", "iktisaden, ekonomik yönden faal" nüfus olarak kabul ederek, işgücü kavramına bu yaş sınırları içinde, daha dar bir yaklaşımla anlam kazandırmaktadır (Elliot, 1997: 91). Bu yaklaşımda, 65 yaş ve daha üzeri yaş grubunda yer alanlar ekonomik yönden aktif olmadıkları, işgücü piyasası dışında kaldıkları varsayıldığı için (Biçerli, 2000, 49), iş piyasasına dönük faaliyetlerde bulunmayan nüfus olarak irdelenir (Lordoğlu ve diğerleri, 99: 33). Oysa, pek çok insan yaşlılık dışındaki pek çok diğer nedenle 65 yaşından önce çalışamaz duruma gelirken ve özel olarak korunulmaya ihtiyaç gösterirken, diğer taraftaki çok sayıda insan da 65 yaşını aşmış olmasına rağmen çalışabilecek durumdadır ve özel olarak korunulma ihtiyacı duymaz. Ancak, yukarıda sıralanan tüm olumsuzluklarına karşın, 16-65 yaş sınıflandırmasında olduğu gibi, kronolojik yaş kullanımı sosyal politikaların uluslararası ilke ve kurallarına da yansımış, pek çok ülke tarafından yaygın bir kabul görmüştür (Lordoğlu ve diğerleri, 99: 30).

Benzer bir şekilde, insanları yaşlı olarak sınıflandırmada en sık kullanılan 65 yaş, bireyin emekliye ayrılması ile, bazı bireylerin sosyal güvenlik ve sağlık hizmetleriyle özel olarak korunulmaya ihtiyaç duyduğu bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilir. Bu bağlamda, sosyal sigorta-

ların yaşlılık sigortası kolundan yaşlılık aylığı bağlanılabilmesi ya da sosyal güvenlik sistemi kapsamında sosyal gelir ya da yardım sağlanılabilmesi için hukuki düzenlemelerle öngörülmüş olan kronolojik yaş sınırları da bir ülkede yaşlı nüfusu nitelendirmede ölçüt olabilir.

Yaşlılık sigortası kolundan yaşlılık aylığı bağlanması felsefesinin temelinde; sigortalının sigortalılık süresince ödemiş olduğu primlerle oluşan fonların getirisinden yararlanmaya hak kazanması, çalışmak zorunda bırakılmaması, harcanılarak tüketilen işgücünün tazmin edilmesi ya da ödüllendirilmesi vb. gibi düşünceler yer almakla birlikte (*Dilik*, s. 89-,91), yaşlılığın gelecekte tüm insanların karşılaşılabilecekleri fiziksel bir risk olarak görülme nedeni daha çok öne çıkar. Böyle bir risk ile karşılaşanların gelir sağlayabilecekleri bir işte çalışabilme olanaklarından giderek yoksunlaşacakları varsayılmakta ve bu nedenle aylık bir gelir güvenesi sağlanarak korunmalarına çalışılmaktadır.

Bir ülkede yaşayan tüm bireylerin sosyal sigortalar kapsamında yer alması beklenilir. Bu hedef sosyal devlet ilkesinin de bir gereğidir. Ancak, bazı ülkelerde bu olanaktan yoksun kalan kesimlerin sosyal güvenlik gereksinimlerinin karşılanabilmesi, ancak kurulu sosyal güvenlik sisteminin sosyal yardım ve sosyal hizmet gibi araçlarının yardımıyla gerçekleştirilebilir. Bu nedenle, yaşlı nüfus belirlenirken, sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanabilmek için hukuki düzenlemelerin öngördüğü kronolojik yaş sınırı ile yaşlılık sigortasından yararlanabilmek için öngörülen kronolojik yaş sınırı birlikte irdelenmelidir.

Sosyal yardımlardan yararlanabilmek için hukuki düzenlemelerin öngördüğü kronolojik yaş sınırı ile yaşlılık sigortasından yararlanabilmek için öngörülen kronolojik yaş sınırları arasında ülkeler arasında bazı farklılıklar bulunsa da (*Lordoğlu ve diğerleri*, 1999: 30), 65 yaş ölçütünün bu alanda da uluslararası kuruluşlar tarafından benimsenerek yaygın bir uygulama alanı bulduğu görülür. Örneğin; emeklilik yaşı, kadın için Avusturya, Belçika, Fransa, İngiltere ve Tunus'ta 60, Almanya'da 65, Ürdün'de 55 dir. Erkeklerde ise Avusturya, Belçika, Almanya ve İngiltere'de 65, Fransa, Ürdün ve Tunus'ta 60, Uganda'da 55'dir (*Aydın*, 2000: 49). Çalışma çağı dışında tutulma yaşı ile yaşlılık sigortalarından yararlanabilme yaşı çoğu kez birbiri ile çakıştığı için de, 65 ve yukarı yaş gruplarında yer alanlar yaşlı nüfus olarak kabul edilebilir. Bu çalışmada da, yukarıda sıraladığımız tüm nedenler dolayısıyla, yanılığ payı kabul edilmekle birlikte, kronolojik yaş tanımlaması kabul edilecek ve 65 yaş ve üzeri yaştakiler yaşlı olarak tanımlanacaktır.

Ancak, unutulmaması gerekir ki; birden çok yaş ölçütünün aynı ülkede, aynı anda geçerli ya da uygulamaların kademeli bir yararlanma dü-

zenine dayalı olması hallerinde kronolojik yaşa ilişkin geliştirilen yaklaşımın tutarlılığı da azalacaktır. Bu nedenle yukarıda ifade edilen ölçütler değerlendirilirken; her ülkenin kendine özgü koşullarının, örneğin ortalama yaşam uzunluğu, sosyal güvenlik sistemlerinin kapsamı ve zenginliği, sosyal politikalarının gelişmişlik düzeyi, işgücü piyasasının koşulları vb. gibi etkenlerin varlığı da gözden ırak tutulmamalıdır.

2.2. Yaşam Basamakları

İnsanları; -çocukluk
-ergenlik
-erken yetişkinlik
-yetişkinlik
-orta yaş
-geç yetişkinlik ve
-yaşlılık gibi geniş yaşam basamakları içine yerleştirirken, genellikle fiziksel ve toplumsal özelliklerden oluşan bir kombinasyonu kullanırız. Her bir yaşam basamağında yer alan kişiler, benzer olduğu düşünülen fiziksel, psikolojik ve toplumsal özellikleri yansıtır. Ancak birçok yaşam basamağının kronolojik sınırı daha önce de belirtildiği gibi net değildir (*Atchley, 1991, s.3-7.*).

2.3. Fonksiyonel Yaş

Fonksiyonel yaş tanımları, insanları yaş kategorilerine ayırmak için kullanılan, gözlenebilir bireysel özelliklere dayanır. Fiziksel görünüş, hareketlilik, dayanıklılık, koordinasyon ve zihinsel kapasite bu tür fonksiyonel özelliklere verilebilecek sadece birkaç örnektir.

Beyazlaşmış saç, buruşuk bir cilt ve çökük-kambur bir duruş, insanları yaşlı olarak sınıflandırmada kullanılan temel ölçütler olabilmektedir. Yavaş hareket eden, unutkan, zor işiten ya da düşük koordinasyonlu yetişkinler çoğu zaman yaşlılıkla bağdaştırdığımız bu fiziksel zayıflıkları nedeniyle yaşlı olarak nitelendirilirler. Şüphesiz kronolojik yaşları ne olursa olsun tüm bu özellikleri gösteren bireyler yaşlıdır. Ancak insanların büyük bir kısmı bu yetersizliklere aynı anda sahip olmadıkları için fonksiyonel yaş sınıflandırması belirsiz bir süreçtir. Ayrıca bir kişinin, bir mesleği icra edebilirliği konusunda yapılan fonksiyon belirlemeler de, meslekler açısından farklılık gösterecektir. Örneğin, bir tenis oyuncusu genel olarak 30-35 yaşlarına geldiğinde fonksiyonel olarak yaşlı şeklinde nitelendirilirken, bir öğretim üyesi ileri yaşlara kadar fonksiyonel açıdan yaşlı olarak kabul edilemez.

Fonksiyonel yaş tanımlaması bu anlamda, kullanılacak ölçütleri belirlemek çok güç olduğundan, araştırmalarda, mevzuata ilişkin düzenleme-

lerde ve sosyal programlarda nadiren yeğlenir. Yine de bu tür bir tanımlama bize, günlük yaşantımızda insanları yaş yelpazesinde nereye yerleştireceğimize ilişkin genel bir fikir verebilecektir.

3. Yaş Yapısını Ölçme

Nüfusun yaşlanması nasıl ölçülür? Nüfus tahminlerinin yapısı ve yararları nelerdir? Yaşlı nüfusun yapısı hakkındaki detaylar nelerdir? Bu kısımda yukarıdaki soruların cevapları aranacaktır. Bu temel başlıklar, demografik faktörleri anlayarak, yaşlanmaya gösterilen bireysel ve toplumsal uyumu incelememize de yardımcı olacaktır.

Bir toplumun yaş yapısını anlamak için bazı ölçütlere ihtiyacımız vardır. Bunlar; nüfusun yaşa göre basit yüzde dağılımı gibi göstergelerdir. Beklenen ömür, yaşlı bağımlılık oranı gibi göstergeler de kullanılabilir.

Yaş yapısını ortaya koymanın etkin bir yolu, nüfusu 5 yıllık yaş kategorilerine ayırmak ve her kategorideki nüfus yüzdelerini hesaplamaktır. Cinsiyete göre bir ayrıma girmek de yararlı olacaktır.

3.1. Nüfus Piramitleri

Bir nüfusun yaş ve cinsiyet yapısını gözler önüne sermenin en iyi yollarından birisi yüzde dağılımını bir nüfus piramidine dönüştürmektir. Nüfus piramitleri, aynı ülkedeki veya farklı ülkeler arasındaki, yaş ve cinsiyet kategorileri açısından bir karşılaştırma olanağı vermesi açısından da yararlı olacaktır.

3.2. Yaşlı Nüfus Oranı

Toplam nüfus içindeki yaşlı nüfus oranı, dünyanın bir çok ülkesinde hazır verilere dayanır ve hesaplanması kolaydır.

3.3. Bağımlılık Oranı

Nüfusun yaşlanmasını ölçmede sıkça kullanılan diğer bir ölçüt yaşlı bağımlılık oranıdır. Yaşlı nüfusun genellikle çalışan nüfusa (16-65 yaş) oranıdır. Bu oran yaşlı nüfus büyüklüğüne karşı, yaşlı nüfusu desteklemek için çalışan nüfusun kabaca bir endeksini vermek üzere düzenlenmiştir. Ancak 16-65 yaş grubunda çalışmayan pek çok kişi yanı sıra 65 yaş ve üzerinde olduğu halde halen çalışan kişilerin varlığı nedeniyle bu oran istenilen sonucu gösterememekte, buna karşın bir tahmin olanağı sağlaması nedeniyle sıkça kullanılmaktadır.

3.4. Beklenen Ömür

Beklenen ömür, bir yaş kategorisinde ve temel alınan bir yılda, yaşanması beklenen ortalama yıl sayısıdır. Her hangi bir yaş kategorisi için hesaplanabilmekle birlikte en sık kullanılanı doğumda beklenen ömürdür.

Doğumda beklenen ömrün en önemli dezavantajı, diğer yaş kategorilerindeki ölüm oranlarına paralellik göstermeyen bebek ölüm oranlarına karşı çok duyarlı olmasıdır. Ayrıca doğumda beklenen ömür, 65 yaşta beklenen ömre göre ülkeden ülkeye çok büyük dalgalanmalar gösterebilmektedir. Bu nedenle beklenen ömür, nüfus yaşlanmasına ilişkin olarak pek de güvenilir olmayan bir göstergedir.

3.5. Nüfus Tahminleri

Nüfus tahminleri, genellikle doğum ve ölüm oranları, göç kalıpları ile ilgili tahminler ve planlar yapmak için kullanılır. Tahminler genellikle yaş ve cinsiyete göre yapılır. Gelecekteki nüfusun tahmini yaş-cinsiyet dağılımını gösterir. Ancak nüfus tahminleri genel olarak mevcut trendin geleceğe uyarlanması yoluyla yapılır. Bu nedenle de önceden kestirilemeyen bir olayın gerçekleşmesi neticesinde büyük sapmalar gösterebilir.

4. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalara Duyulan Gereksinimin Nedenleri

Yaşlılara yönelik sosyal politikalara duyulan gereksinimin nedenleri; nüfus yapısındaki değişim, aile yapısındaki değişim, ekonomik nedenler, hümaniter nedenler, demokratik yönetimlerin giderek yaygınlaşması, benimsenen sosyal ve hukuk devleti ilkesi olarak sıralandırılabilir. Şimdi bu nedenleri ayrı ayrı ve ayrıntılarıyla ele alalım.

4.1. Nüfus Yapısındaki Değişim

Birinci ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, gelişmiş Avrupa ülkelerinde başlayan ve günümüze dek süregelen gelişmeler demografik değişimleri de uyarmıştır.

Şöyle ki; 1. ve 2. Dünya Savaşları'na katılan ülkeler, genç ve yetişkin yaş gruplarındaki yüzbinlerce insanını yitirmiştir. Savaş sonunda oluşan güvensizlik ortamı ve gençlerin azalması, evlenme ve çocuk sahibi olma olanakları ile eğilimlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle de doğum oranları özellikle gelişmiş ülkelerde düşmeye başlamıştır. Sosyo-ekonomik başka nedenlerin de eklenmesiyle, bu demografik olgunun bir çok ülkede günümüzde de geçerliliğini sürdürdüğü gözlenir. Örneğin; doğum oranları, 20. Yüzyıl'ın başında ABD'de % 3.56 iken (Aydın, 1999: 47), günümüzde % 0.9'a gerilemiştir. Bu oran yaşadığımız dönemde Almanya ve Fransa'da % 0.4, İtalya'da % 0.1 düzeyindedir (Oral, 2002: 91, 106, 117, 139). Doğum oranlarının; Çin'de % 1, Hindistan'da % 1.8, Güney

Kore'de % 0.9, Endonezya'da % 1.5 olduğu düşünülecek olursa, doğum oranlarının gelişmiş ülkelere göre daha düşük olduğu söylenebilir (Oral, 2002:58, 65, 72, 85). Yaşlılara yönelik sosyal politikaların ilk olarak, ölüm oranları ve doğum oranları düşük, gelişmiş olan ülkelere işlerlik kazanmaya başlaması, demografik değişim ile yaşlılara yönelik politikalar arasında etkileşime işaret etmektedir.

Bir başka yönden; 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ivme kazanan teknolojik yenilikler ve buluşlar yaşam koşullarını iyileştirmiştir. Sağlık hizmetlerinden önceki dönemlere göre daha yaygın ve etkin olarak yararlanılması olanaklı hale gelmiştir. Tıp alanında koruma, teşhis ve tedavi yöntemlerinde kaydedilen devrim niteliğindeki aşamalar, gelişmiş ülkelere ortalama yaşam süresinin sürekli çoğalmasında etkili olmuştur. Örneğin, ABD'de 1940 yılında ortalama yaşam süresi 64 iken, günümüzde 75'e yükselmiştir (Aydn, 1999: 47). Ortalama yaşam süresi, Almanya'da erkeklerde 73.7, kadınlarda 80.1, Fransa'da erkeklerde 74.9, kadınlarda 83.6, İngiltere'de erkeklerde 73.5, kadınlarda 79, İtalya'da erkeklerde 75.4, kadınlarda 82'ye yükselmiştir (Oral, 2002: 58, 65, 72, 85).

Yine bir karşılaştırma yapılacak olursa, gelişmekte olan ülkelere ortalama yaşam sürelerinin de gelişmiş ülkelere göre daha düşük olduğu görülür. Örneğin bu oranlar Hindistan'da erkeklerde 59.6, kadınlarda 61.2, Güney Kore'de erkeklerde 69.2, kadınlarda 76.3, Endonezya'da ise erkeklerde 66.6, kadınlarda 69 yaşdır (Oral, 2002: 58, 65, 72, 85). Ancak, ortalama yaşam süreleri, gelişmiş ülkelere olduğu gibi bu ülkelere de bir yükselme eğilimi içindedir. Çin'de ortalama yaşam süresi, 1949'da 32 iken, bu oran 1960'da 47 ye, 1999 da ise erkeklerde 68.1, kadınlarda 71.3'e yükselmiştir (Oral, 2002: 58).

Doğum oranlarındaki düşüş ile birlikte bir çok ülkede doğal olarak nüfusun çoğalma hızı da düşmüştür. Bu nedenle yaşlı nüfusun, genel nüfus içindeki oranları daha önceki dönemlere göre yükselmiş ve bu koşullar yaşlı nüfusa önem kazandırmıştır. Önceki dönemlerle karşılaştırılacak olursa istatistiki veriler, nüfusun çoğalma hızının gelişmiş ülkelere göre daha düşük kaldığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle yaşlı nüfusun genel nüfus içindeki oranı ABD'de % 16, İtalya'da % 23.9 iken, bu oran Çin'de %10, Hindistan'da % 7.5, Güney Kore'de % 10, Endonezya'da % 7.3'dür (Oral, 2002: 58, 65, 72, 85, 91, 139).

Ancak, yaşlı nüfusun oransal artışı ve bu artıştan kaynaklanan sorunlar, yalnızca gelişmiş ülkeler için söz konusu değildir. Gelişmekte olan ülkeler de bu gelişim süreci içinde, yüksek ölüm oranı ve yüksek doğurganlıktan, düşük ölüm oranı ve düşük doğurganlığa geçiş ile belirlenen değişim evrelerinden geçmektedirler. Bunun çalışan kesim tarafından

yaşlılara sosyal ve ekonomik destek sağlanması konusunda bir dizi anlamı vardır. Yaşlı grubun ve kendi içinde sağlık ve sosyal hizmetlere en fazla gereksinimi olan çok yaşlı grubun (80 yaş ve üzeri) artması, yaşlanan toplumların 2000'li yıllarda herkese sağlık ve sosyal güvenlik hedefine yönelik yeni önlemler almasını gerektirmektedir. Türkiye'de de benzer bir gelişim gözlenmektedir. Zira, ülkemizde yakın zamana kadar, toplam nüfus içindeki oranı yüzde 5'in üzerine çıkmamış olan yaşlı nüfusun oranında önümüzdeki yıllarda önemli artışlar olacağı beklenmektedir. Nüfus yapısında yakın zamanda gerçekleşmesi beklenen bu değişimler, yaşlılara yönelik mevcut politikaların gözden geçirilmesi gerektiğine işaret etmekte ve yeni politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

4.2. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Kapsam ve İçeriğindeki Değişmeler

Sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, çağdaş sosyal güvenlik anlayışına egemen olan ilkelerin başında yer alır (*Aydın, 1999: 42*). Bu nedenle de, sosyal güvenlik sistemleri gerek kişiler ve gerekse kapsadığı riskler yönünden sürekli bir gelişme eğilimi göstermektedir (*Güzel-Okur, 1999: 48*). Örneğin ABD 'de 1940 yılında sosyal güvenlik programlarının kapsamında yaklaşık 200 bin kişi yer alırken, 1980'li yıllarda bu sayı 36 milyona ulaşmıştır (*Elliott, 1997: 107*). Yaşlı nüfusun çoğalması, doğal olarak yaşlılık, malullük ve ölüm sigortalarından yapılacak yardımları da çoğaltır. Emeklilik yaşı ile ortalama yaşam süresi arasındaki fark büyüdükçe, karşılaşılabilecek finansman güçlükleri daha da önem kazanır (*Aydın, 1999: 46*).

Bir çok ülkede gözlenen benzer eğilimler, doğal olarak sosyal güvenliğin finansman gereksinimini çoğaltmakta, bu çoğalma da sosyal güvenliğin finansmanına devlet katkısını zorunlu hale getirmektedir (*Oral, 2002: 22*). Bu katkıların ulusal bütçelerden yapılması ise, bir yönden vergi gelirlerinin çoğaltılmasını, bir başka yönden de ulusal gelirin önemli bir bölümünün sosyal güvenlik harcamalarına ayrılmasını gerektirmektedir.

Toplumda yaşanan demografik değişimler ile sosyal güvenlik sistemleri arasında yakın bir ilişki ve etkileşimin bulunduğu yadsınamaz (*Gerek, 2000: 67*). Bu nedenle yaşlıların toplam nüfus içinde giderek daha büyük bir kesimi oluşturmalarının, sosyal güvenlik harcamalarının çoğalmasındaki en büyük etken olduğu düşüncesinde birleşilmektedir (*Güzel-Okur, 1999: 53,54; Oral, 2002: 52; Alper, 2002: 7*).

Yaşlılık sigortasından yararlanma koşullarının kolaylaştırılması, geçerli meslek formasyonlarının zaman içinde değerini yitirmesi, özel sigorta uygulamalarının yaygınlaşması vb. gibi erken emekliliği özendirilen yada

erken emekliliğe yönelten başka etkenler de sosyal güvenlik harcamaları yükünü çoğaltmaktadır.

Şöyle ki; yaşadığımız dönemde ivme kazanan teknolojik gelişmeler, çalışma koşullarını sürekli ve köklü biçimde değiştirmektedir. Yıllarca geçerli olan meslek formasyonlar değerlerini hızla yitirebilmekte, yeni teknolojiler yada çalışma koşulları yeni bilgi ve becerilerle donatılmış işgücüne olan gereksinimi çoğaltmaktadır (Altan, 2000: 27). Oysa ki; işyerlerinde insana yönelik yatırımlar çalışanların yaşlarına endekslenebilmektedir. Emekli olabilecekleri varsayılarak, görel olarak yaşlı görülenler, işyerlerinde yaratılan meslek içi eğitim fırsatlardan yeterince yararlanamamaktadırlar. Bu alanda kamusal yada yarı kamusal kurum ve kuruluşlar tarafından sunulan hizmetlerin yetersizliği ve gerekli motivasyonun yaratılmaması nedeniyle, görel olarak yaşlı sayılan kesim yeni meslek formasyonlarına sahip kılınamamaktadır. Özellikle kalifiye yada yarı kalifiye işgücü arasında daha da belirgin olarak yaşanan bu yaş ayrımcılığı nedeniyle bireylerin, kendilerinden daha genç yaşlarda olanlarla rekabet edebilmeleri neredeyse olanaksızlaşmakta, iş performansları giderek düşmekte ve bu yolla çalışma yaşamı dışına itilmektedirler.

Özel sigorta uygulamalarının yaygınlaşmasının da, erken emekliliği özendirerek sosyal güvenlik harcamalarının çoğalmasına yol açtığı savunulmaktadır. Bu yolla erken yaşlarda bir ek gelir güvencesine kavuşulduğu, bu yüzden de çalışma yaşamında yer alma gereksiniminin azaldığı ileri sürülmektedir. Ekleme gerekir ki bu düşünceler, daha çok özel sigorta uygulamalarının geliştiği ülkeler için geçerlidir.

Sosyal güvenlik sistemlerinin kapsam ve içeriğindeki gelişmelerin, yaşlı kesime yönelik sosyal politikalar üzerindeki etkileri gelişmiş ülkelerde daha da belirgin olarak gözlenmektedir. Ancak, savaşlar yada göçler nedeniyle parçalanan aileler, yoksulluk, sakatlıklar, hastalıklar, sağlık hizmetlerinin kapsamındaki sınırlılıklar ve düzeyindeki yetersizlikler vb. gibi nedenlerle yaşlı nüfusun bakım, gözetim ve bir gelir güvencesine sahip kılınma zorunluluğu gelişmekte olan ülkeler yönünden de önem taşır.

4.3. Aile Yapısındaki Değişim

Geleneksel aile yapısının fazla karmaşık olmayan yaşam ve ilişki bağları içinde yaşlının, aile içindeki konum ve statüsü güvenceye alınmıştı. Yaşlı, ailenin en bilgili ve deneyimli kişisi olarak, aile içinde saygı gösterilen ve aynı zamanda bakılan bir üyesiydi. Bu geleneksel geniş aile yapısının sanayileşme ve kentleşmenin etkilerine bağlı olarak çözülüp çekirdek aileye dönüşmesi sonucu, yaşlıların aile içindeki konum ve statüsü de eski önemini yitirmiştir (elele.com). Bilindiği gibi çekirdek aile

anne, baba ve çocuklardan oluşur. Yaşamını ayrı sürdürmek zorunda kalan yaşlı ise yaşlanmanın yarattığı sorunlarla mücadele de çevresinden beklediği desteği eskiden olduğu ölçüde bulamamaktadır (*kayseri.net*) bir başka deyişle günümüzde aile yapısındaki değişimler aileyi bir sosyal güvenlik kurumu olmaktan uzaklaştırmıştır. Bu alanda oluşan boşluk ise gelişmiş ülkelerde 20. Yüzyıl'ın ortalarından başlayarak devletlerin izlediği sosyal politikalarla doldurulmaya başlanmıştır (*Hill-Bramley, 1994: 119-120*).

Ülkemizde de aile yapısında önemli değişiklikler yaşanılmakla birlikte, geniş aile tipi toplumda halen bir ideal olarak geçerliliğini korumaktadır. Erkeklerin çoğu yaşlandıklarında, erkek çocukları ile birlikte yaşamak istemektedir. Zira erkekler, evli erkek çocuklarıyla birlikte yaşamının statülerini ve gördükleri sosyal kabulü yükselteceğini düşünmektedir. Ancak son dönemde yapılan antropolojik bir köy çalışması sözü edilen değerde erkek-kız çocuk ayrımı yapmama yönünde az da olsa bir değişim eğilimi olduğunu göstermiştir (*elele.com*).

Türkiye'de aile yapısının değişiminde dikkati çeken önemli bir konu da aile yapısı ve yerine getirdiği fonksiyonların aynı şekilde değişmediği bulgusudur. Daha açık bir ifadeyle, ülkemizde geniş aile yapısı çekirdek aileye doğru dönüşürken, fonksiyonel açıdan aile ve akrabalık sistemi önemini halen korumaktadır. Kırsal ve kentte aileleri ayrı hanelerde otursalar da akrabalar arasında karşılıklı yardım ve destek devam etmektedir. Maddi desteğin yanında, çocuk bakımında ana-babadan yardım istenmekte, yaşlı ana-babanın bakım ve geçim sorumluluğu ise yetişkin çocuklarına düşmektedir. Özet olarak ülkemizde aile, fonksiyonel bakımdan geniş ailedir (*elele.com*). Ancak bu tespiti dayanarak ülkemizde yaşlıların, yaşlanmanın yarattığı sorunlarla mücadelede aile desteğine sahip olduğu ve bu anlamda da yaşlılara yönelik sosyal politikalara gereksinim duyulmadığı sonucu çıkarılmamalıdır. Zira, toplumlar arası etkileşimin hiçbir dönemde olmadığı kadar yoğun olduğu günümüzde, gelişmiş ülkelerdeki değişimler, ülkemizdeki değişime de yön ve biçim vermektedir. Bu anlamda yakın gelecekte, gelişmiş ülkelere benzer değişimlerin ülkemizde de yaşanacağı düşünülmektedir. Ülkemizin büyük kentlerinde yaşlıların aile dışında kurumsal bakım altında olmasının kabul edilmeye başlayışı da (*elele.com*) bu düşünceleri doğrulamaktadır.

4.4. Ekonomik Nedenler

Özellikle gelişmiş ülkelerde yukarıda da ifade edildiği gibi, nüfus çoğalışı yavaşlamakta ve hatta durmaktadır (*Lordoğlu ve diğerleri, 1999: 31*). Ayrıca, yaşlı nüfusun aktif nüfusa katılım oranları da düşmektedir. Bu alandaki istatistik bilgileri, Türkiye ve Meksika dışında görece olarak yaşlı

nüfus yapısına sahip tüm OECD ülkelerinde, yaşlı nüfusun aktif nüfusa katılım oranlarında sürekli ve belirgin bir düşüş olduğunu ortaya koymaktadır (*Lordoğlu ve diğerleri*, 1999: 31). Bu durum ise, yaşlı nüfusun aktif nüfusa olan bağımlılığını çoğaltmaktadır. Dahası bu çoğalışın kestirilebilir bir gelecekte de süre gideceği tahmin edilmektedir.

Aktif nüfus dışında kalan yaşlı nüfusun, ekonomik hiç bir faaliyet içinde yer almadığı varsayılacak olursa, makro ekonomik açıdan tüketici olarak irdelenebilir. Böyle bir yaklaşımla, yaşlı nüfusun bağımlılık oranının yüksek olduğu ülkelerde, yaşlıların çalışma çağındaki nüfus için bir yük oluşturacağı açıktır. Çünkü, bağımlılık oranları yüksek olan ülkelerde yaşlılar, ulusal gelirin oluşumuna hiç bir katkıda bulunmadan, o gelirden az ya da çok, doğrudan ya da dolaylı pay almış olacaklardır. Yaşlı nüfusun ülke zenginliğinin gelişimine bir katkı sağlamadan, bölüşümüne ortak olması, ekonomik yönden hiç kuşkusuz rasyonel değildir. Ayrıca gelişmiş ülkelerdeki sosyal koruma nitelikli harcamaların günümüzde yaklaşık % 40'ının yaşlılara yönelik olduğu (*Dearling*, 1993: 123) düşünülecek olursa konunun önemi daha kolay kavranılabilecektir. Bu durumun, toplam nüfus içinde yaşlıların yüksek oranlarla bulunduğu ülkelerde makro ekonomik göstergeler kadar, fert ve aile refah düzeyi üzerinde de olumsuz etkiler oluşturacağı açıktır.

Yaşlı bağımlılık oranı, gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir. Bu oran gelişmekte olan ülkelere göre % 7, Afrika ülkelerinde % 6, Güney Asya ülkelerinde %5 civarında iken, gelişmiş ülkelere ortalama % 15'lerde seyretmektedir (*Lordoğlu ve diğerleri*, 1999: 32, *Elliot*, 1997: 107).

İngiltere'de 1930'da 65 ve üzeri yaş grubunda yer alanların % 8'i çalışma yaşamı içinde yer almakta iken, 1980 yılında bu sayı % 4'e düşmüştür. Almanya'da, Fransa'da ve İsveç'te de benzer eğilimler istatistiklere yansımaktadır. Şöyle ki; Almanya'da 65 ve üzeri yaş gruplarında yer alanların işgücüne katılma oranları 1956 ile 1975 yılları arasında % 16,5'den % 10'a düşmüştür. Aynı dönemde bu oran Fransa'da % 20,7'den % 7,1'e, İsveç'te ise % 20,5'den % 10,9'a gerilemiştir (*Elliot*, 1997: 103). Sanayileşmiş tüm Batılı ülkelerde bu yönde bir eğilim söz konusudur.

Bu nedenlerle gelişmiş ülkelere, yaşlıları çalışmaya özendirip, yönlendirecek, karşılaşılabilecekleri engelleri aşabilmelerine yardımcı olacak yönde üretilip, uygulamaya konulan sosyal politikaların temelinde bağımlılık yükünün azaltılması amacının önemli bir etken olduğu söylenebilir. Sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanına olan devlet katkılarının sürekli çoğalışının, ekonomik yönden yarattığı olumsuzluklar da bu politikalara önem kazandırmıştır.

4.5. Hümaniter Nedenler

Toplumunu oluşturan bireylerin, hemcinslerinin içinde bulunabilecekleri olumsuz koşullara duyarsız kalmamaları beklenilir. Bu bağlamda, toplumu oluşturan bireylerin birbirlerine karşı ahlaki bir yükümlülükleri vardır. Yaşlı olarak nitelendirilen kesimlerin salt varolabilmeleri değil, bir toplumda yaşamlarını insan onuruna yaraşır biçimde sürdürmeleri de gerekir. Bu koşulların sağlanması doğrultusunda, yalnızca devletin değil, kuşkusuz toplumu oluşturan tüm bireylerin ortak sorumluluğu bulunur.

Yaşlıların karşı karşıya kalabilecekleri güçlükleri aşabilmelerine yardımcı olmak salt insan severliğin, hayırseverliğin ya da yardımseverliğin bir gereği olarak da düşünülemez. Bu duygusal yaklaşımların ötesinde yaşlıların; yıllarca yer aldıkları, maddi ve manevi değer kattıkları bir toplumun bireyleri tarafından takdir edilip, ödüllendirilmeleri ahlaki yönden de gereklidir. Bu yolla bireyler, yaşlılara olan toplumsal borçlarını bir anlamda ödemiş olacaklardır. Ancak, yaşlıların bakım, gözetim ve korunmasının finansmanına salt ödenilecek vergilerle katılarak bu sorumluluğun yerine getirilebileceği düşünülemez. Çünkü unutulmamalıdır ki; yaşlılara yönelik sosyal politikaların başarısı, büyük ölçüde bu politikaların kamuoyu vicdanı tarafından da benimsenmesi ve desteklenmesine bağlıdır.

Yaşlı nüfusun bakım, gözetim ve bir gelir güvencesine sahip kılınmasını öngören sosyal politikaların, pek çok ülkede kamuoyu tarafından onaylanıp, desteklenmiş olması da bu politikalar üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır.

4.6. Demokratik Yönetimlerin Giderek Yaygınlaşması

Günümüzde, yaşlı nüfus giderek yaygınlaşan demokratik yönetimlerde seçmen olarak hiç de küçümsenmeyecek sayısal bir güç haline gelmiştir. Bu durum, siyasal partilerin yaşlılara yönelik sosyal politikalara önem ve öncelik vermelerine yol açmıştır. Bir çok siyasal parti, programlarında yaşlı kesimin korunmasını öngören politikalara yer vermiş ya da artık vermeye başlamıştır. İktidara geldiklerinde ise bu partiler, gerçekleştirmeyi vaat ettikleri yaşlılara yönelik politikalara işlerlik kazandırmışlardır. Bu nedenle yaşlılara yönelik sosyal politikaların kapsamının ve içeriğinin gelişmesinde, yaygınlaşan demokratik yönetim biçiminin de payı aranılmalıdır (*Gerek*, 2000: 67).

4.7. Benimsenen Sosyal Hukuk Devleti İlkesi

"Sosyal devlet" ilkesi; herkese, içinde yaşamakta olduğu toplumun olanaklarına uygun bir yaşam düzeyini sağlamakla kendini görevli bilen devlet anlayışını ifade eder (*Talas*, 1999: 351). Bu ilkeyi benimseyen dev-

letler, vatandaşlarının sosyal durumlarını iyileştirmek, onlara insan onuruna yaraşır bir yaşam düzeyi sağlamak, sosyal güvenlik gereksinimlerini karşılamak konusunda kendilerini yükümlü görürler (*Gözübüyük*, 1986: 150, *Soysal*, 1969: 234). Vatandaşlarını karşılaşılabilecekleri tüm olumsuzluklara karşı koruyacak politikaları üretmek ve bu politikalara işlerlik kazandırmak bu ilkeyi benimseyen devletlerin hiç tartışmasız temel görevidir.

Bir başka yönden, ayırım gözetilmeksizin toplumu oluşturan tüm bireylerin ekonomik ve sosyal haklara sahip kılınmaları, bu hakları özgürce kullanabilmeleri beklenilir. Devletler kendilerini, ancak bu hakları hukuken güvence altına almakla yükümlü görerek "hukuk devleti" ilkesini benimsemiş olurlar. Bu nedenle başta yaşam hakkı olmak üzere, bir devletin vatandaşlarının tüm haklarını hukuki güvence altına almış olması, hukuk devleti ilkesini benimsenmiş olduğunun da bir göstergesidir (*Soysal*, 1969: 215-216). Böyle bir yaklaşımla; yaşlıların bakım, gözetim ve korunma gereksiniminin karşılanması yaşlılar için bir hak, vatandaş oldukları devlet için ise, bir görev olmalıdır.

Yaşadığımız dönemde bu ilkeler bir çok devletin anayasasında yer almakta ve uluslararası ortamlarda o devletler için saygın bir imaj oluşturmaktadır. Bu çerçevede: yaşlılarının bakımı, gözetimi; çalışabilme isteği, yeterliliği olanlara bir iş bulup, o işi ellerinde tutabilmelerine yardımcı olunması; iş ilişkilerinde ayrımcılığa, iş yaşamının olumsuz koşullarına karşı korunması; bir gelir güvencesine sahip kılınmaları alanındaki gelişmişlik düzeyi, o devletin sosyal hukuk devleti ilkesini benimsemiş olmasının da bir ölçütü olarak gösterilebilir. Bu nedenle sosyal hukuk devleti ilkesinin giderek yaygınlık kazanmış olmasının da, yaşlılara yönelik sosyal politikalara önem kazandırdığını söyleyebiliriz.

5. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikaların Hedefleri

Yaşlılara yönelik sosyal politikaların hedefleri, tüm sosyal politikalarda olduğu gibi; *sosyal gelişme*, *sosyal barış*, *sosyal adalet*, *sosyal denge* ve *sosyal bütünleşme* gibi başlıklar altında sıralanabilir ve bu hedefler toplumun denge içinde varlığını sürdürebilmesinin ana unsurlarını belirler.

Yaşlıların yaşam düzeylerini geliştirerek, gelirlerindeki olası bir azalma nedeniyle toplumsal hizmetlerden yararlanma ve ekonomik olanaklara ulaşabilmede doğabilecek farklılıkları azaltmak sosyal dengeyi ve sosyal adaleti sağlayarak sosyal gelişme hedefine bir adım daha yaklaşılmasını toplumlar açısından olanaklı hale getirebilecektir. Böylece toplumdaki yaşlı bireyler diğer bütün kesimlerle uyum içinde olacak ve sos-

yal denge de sağlayabilecektir. Ancak günümüzde yaşlıların daha iyi bir yaşama ulaşma olanaklarının geliştirilmesi (BM, 1995, m.26/q), yeterince ekonomik ve toplumsal koruma alabilmelerini sağlayacak politikaların oluşturulup uygulanması (BM, 1995, taahhüt 2/d) gerekli iken, toplumsal dışlanma, yoksulluk ve marjinalleşme karşısında korumasız bırakıldıkları gözlenmektedir (BM, 1995, m.15/h). Oysa yaşlıların korunulması ile bakım ve gözetimi gerekliliği Türkiye'nin de üye olduğu Avrupa Konseyi'nin Avrupa Sosyal Şartında "yaşlı kimselerin korunma hakkı" temel bir hak kabul edilerek dile getirilmiştir. Avrupa Birliği Temel Haklar Yasa Tasarısı'nın yaşlıların hakları başlığını taşıyan 25. maddesi de "Birlik, yaşlı insanların onurlu ve bağımsız bir hayat sürmek ve toplumsal ve kültürel yaşama katılmak hakkını tanıır ve buna saygı gösterir" demektedir. Ülkemizde de benzer şekilde, şu anda iktidarda olan 57. hükümetin Programı'nda yaşlıların yaşama uyum sağlayabilmesi için her türlü çabanın gösterileceği, yaşlı bireylerin toplumsal etkinliklerden kopmamaları için gereken her türlü önlemin alınacağı belirtilmiştir.

Ayrıca, hangi risklerin "temel risk" olarak kabul edileceği konusu, refah devletini biçimlendiren en önemli belirleyicidir. Hemen bütün gelişmiş ülkeler yaşlılığı temel bir risk olarak kabul etmekte ve koruma sağlamaktadırlar (CHP 2002). Bu koruma yaşlı bireyleri toplumsal yaşama uyumlaştırarak sosyal bütünleşmeyi sağlayacaktır.

6. Yaşlılara Yönelik Politikaların Yön ve Biçimi

Yaşlılara yönelik sosyal politikaların tarihsel gelişimi yakın bir geçmişe dayalıdır. Bu alanda çok zengin bir bilgi birikimi ve deneyimi yoktur. Ancak yaşlıların sayısal çoğalışlarının pek çok ülkede kestirilebilen bir gelecekte de süreceği tahmin edilmektedir. Bu nedenle de yaşadığımız dönemde yaşlılara yönelik olarak çeşitli ülkelerde uygulanan sosyal politikaların sorgulanıp, geliştirilmesi salt gelişmiş ülkeler için değil, gelişmekte olan ülkeler yönünden de önem taşır.

Toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarındaki farklılıklara dayalı yaklaşımlar ulusal sosyal politikalara büyük ölçüde yön ve biçim verir. Örneğin; yaşlıların yaşamlarını daha çok aile çatısı altında sürdürdüğü toplumlar ile çekirdek aile ağırlıklı endüstri toplumlarında yaşlılara yönelik ulusal sosyal politikaların koruma alanı ile içeriğinde önemli farklılıklar bulunur. Keza, sosyal güvenlik sistemlerinin kapsam ve içerik yönüyle gelişmediği ülkeler ile geliştiği ülkeler ya da ekonomik yönden gelişmiş ülkelerle gelişmemiş ülkeler arasında da bu alanda yaklaşım farklılıklarının olacağı açıktır. İşsizlik oranları, ortalama yaşam süresi vb. gibi başka etkenler de bu bağlamda farklı uygulamaları beraberinde geti-

rebilir. Nitekim bu yüzden, yaşlılara yönelik sosyal politikalar ulusal nitelikte ve daha çok gelişmiş ülkelerde önem kazanarak, öne çıkmaktadır.

Ülkelerin yapı ve koşullarındaki farklılıklar, yaşlılara yönelik sosyal politikaların uluslararası ilke ve normlara yansıtılabilmesini engellemektedir. Yaşlılara yönelik sosyal politikalar, bu nedenle henüz evrensel düzeyde yaygın bir uygulama alanına kavuşmamıştır. AB normlarının gelişmişlik düzeyi, BM ve UÇÖ normlarına göre daha ileridedir. Bir başka deyişle AB hukuk sistemi, yaşlılara yönelik uluslararası sosyal politika normlarının günümüzdeki en gelişmiş örneklerini içerir.

Çeşitli ülke uygulamaları karşılaştırılacak olursa, yaşlılara yönelik sosyal politikaların, aşağıda sıralandırılan hedeflere yöneldiği görülür. Bu hedefler, aynı zamanda yaşlıların hangi alanlarda, hangi olumsuzluklara karşı, nasıl korunulmaları gerektiğini de ortaya koyar.

6.1. Bir Gelir Güvencesine Sahip Kılınma

Bir sosyal sigorta kurumu çatısı altında yer alanların yaşlanmaları halinde, yaşlılık sigortası kolundan kendilerine yaşlılık aylığı bağlanacağı açıktır. İş kazası, meslek hastalıkları, hastalık ya da sakatlık gibi risklerle karşılaşılması halinde de yine sigortalılara, bu sigorta kollarından yaşamları boyunca işgörmelik geliri bağlanılır. Ancak sigortalı olmayanlar, ileri yaşlarda düzenli, yeterli ve sürekli bir gelir güvencesinden yoksun kalacaklardır.

Bu başlık altında ifade etmeye çalıştığımız politikalar; ulusal hukuki düzenlemelerle belirlenen yaş sınırının üzerinde bulunup da yeterli bir geliri olmayanlara, yaşamları boyunca düzenli olarak parasal bir ödemenin yapılmasını öngörür. Sosyal amaçlı bir gelir niteliği taşıdığı için de, bu yön ve biçimde yapılan ödemeler, "sosyal gelirler" ya da "sosyal yardımlar" olarak ifade edilir. Sosyal gelirler genel devlet bütçesinden karşılanır. Sosyal gelire hak kazanabilmede, "belli bir yaş sınırını aşmak" ve "bir gelir güvencesinden yoksun olmak" koşulları birlikte aranılır. Bu anlamda, sigortalılara bağlanılan yaşlılık aylığı ve sürekli işgörmelik geliri ile sosyal gelirler arasında, hem yapılan ödemelerin kaynağı ve hem de yararlanma koşulları yönünden farklılıklar bulunur.

Bu politikalarla, insan onuruna yaraşır bir yaşam düzeyi sağlayabilecek gelire sahip bulunmayan yaşlıların korunması hedeflenir. Bu nedenle, yalnız yaşayan yaşlı kişi ya da bir arada yaşadığı ailesi yeterli bir gelir düzeyine sahip ise, kuşkusuz bu politikalar kapsamında korunmaz. Ancak, yaşlı kişinin aile üyeleri ile birlikte yaşaması halinde eğer aile girdileri yaşlı kişinin bakım ve gözetiminin sağlanılmasında yeterli değilse, aile yardımları da bu kapsam içinde irdelenmelidir. Bu durumda, yaşlı

kişinin birlikte yaşadığı ailenin geçim olanaklarındaki sınırlılık nedeniyle kişiye özgü sosyal gelirler, aile yardımlarına dönüşecektir.

Bu yardımlar çocuk yardımlarında olduğu gibi, yaşlı kişinin birlikte yaşadığı aile üyelerinin ücretlerine de yansıtılabilir. Bu yönde politikalara işlerlik kazandırabilmek kamu görevlileri açısından daha kolay olur.

6.2. İstihdam Edilebilmelerine Yardımcı Olma, İstihdam Edilmeye Özendirme, İstihdama Yönelme

Yaşlı olarak kabul edilen kişiler çalışabilme yeteneği ve yeterliliğine sahip olabilirler. Bu nedenle, eğer istekleri dışında çeşitli nedenlerle çalışma yaşamı dışında kalıyorlarsa, bu kişilere çalışma yaşamına girebilmeleri yönünde yardımcı olunmalıdır.

Yaşlı bireylerin çalışma yaşamına girebilmelerinde karşılaştıkları en büyük engel, görel olarak mesleki formasyon düzeylerinin düşük oluşudur. Bu nedenle yaşlılara hızla değişen dünyanın talep ettiği yeni becerileri kazandıracak bir şekilde eğitim verilmeli ve bu eğitim "yaşamboyu öğrenme" kavramı çerçevesinde süreklilik kazanmalıdır (*Gündoğan, 2001: 104*).

Ayrıca, evde çalışma uygulaması gibi esnek çalışma biçimleri, özelde iş süresinin genelde ise tüm çalışma koşullarının yaşlının durumuna göre yeniden belirlenebilmesine olanak sağlayarak, yaşlı bireyin istihdam edilmesinde yardımcı olabilir. Sigorta kurumlarının bu alanda işlev görmesi ise yaşlılık aylığı ödemelerinin yükünde azalmaya yol açacağı için olumludur.

Son olarak, yaşlı bireyin çalışma yaşamının içine alınarak korunulmasının, yaşlı bireyin sosyalleşmesini sağlayarak mutlu kılacağı söylenmelidir. Bu nedenle yaşlı bireyin çalışma yaşamında yer almak konusunda isteği yoksa bile bu istek uyarılmalı, yaşlı birey motive edilmelidir. Unutulmamalıdır ki, bu yolla, yaşlı nüfusun ülke genelinde mikro ya da makro göstergeler üzerinde olumsuz etkileri azalacaktır.

6.3. Çalışma Yaşamında Koruma

Kişilerin çalışma yaşamından kopmalarına yol açan nedenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik politikalar vardır.

Yaşlı bireyler ücret, iş ilişkilerinin son bulması, kriz dönemlerinde ilk gözden çıkarılanlar olması, yeni koşullara uyum gösterebilmelerinde ye-

terli fırsat tanınmaması gibi yaş ayrımcılığı (age discrimination)¹ içeren uygulamalarla karşılaşabilmektedir. Bu ayrımcı uygulamalar bazen açık, çoğu zaman ise örtülü olarak karşımıza çıkar. Araştırmalar pek çok ülkede örneğin işe alınmada bir yaş sınırının var olduğunu göstermektedir. Çalışanların eğitim ve yükselme olanaklarından yararlandırılmasında da benzer bir durum gözlenir. Bu alandaki ayrımcılık çoğu zaman örtülü bir ayrımcılıktır ve özel sektör işletmelerinde çok daha belirgin biçimde yaşanılmaktadır (Clarke, 1994: 104).

Açık ayrımcı uygulamalar, hukuki eşitliği güvence altına alan düzenlemeler yolu ile giderilebilir. Örneğin işten çıkarılmada yapılan açık ayrımcı uygulamaları ortadan kaldırmak için, işten çıkarma koşulları objektif ölçütlere bağlanabilir ve yaşlı bireyleri iş güvencesine kavuşturmak üzere düzenlemeler yapılabilir. Ancak örtülü ayrımcılık, yapısı gereği kolay tespit edilemediği ve ortadan kaldırılması sosyo-kültürel bir değişimi gerekli kıldığı için açık ayrımcı uygulamalar kadar kolay ortadan kaldırılamamaktadır. Yine de yaş ayrımcılığını ortaya koyan değer yargılarının değiştirilmesi doğrultusunda kamuoyunun oluşturulması, belki kısa dönemde değil ama orta ve uzun dönemde yararlı olacaktır.

6.4. Kurumsal Bakım Sağlama

Günümüzde, özellikle gelişmiş batı ülkelerinde yaşlıların sorun ve gereksinimlerini dikkate alan sosyal hizmet programlarının en eski ve yaygın olanı kurum bakımındır (*kayseri.net*). Kurum bakımı, korunmaya ve bakıma muhtaç yaşlıların sağlık, sosyo-ekonomik ve psikolojik gereksinimlerinin yetmişmiş kişilerce karşılandığı, onların refah ve mutluluğunu temel alan bir hizmet türüdür. Bu tür bir hizmetten yararlanmanın her ülkede belirli koşulları vardır. Kurum bakımı, hukuki düzenlemelerin çizdiği çerçeve içinde, devlet, yerel yönetimler, gönüllü kişi ve kuruluşların işbirliği ile yürütülmektedir. Kuruluş ve işletme giderleri oldukça yüksektir. Bu nedenle geliri, serveti olanlar için ya da aile desteği bulunanlar için kısmen ücretli olması benimsenir.

Bu hizmet türünün istenilen başarıyı sağlayabilmesi için, yaşlıların aile dışında bakılması doğrultusunda kamuoyunun hazırlanması gereklidir. Zira, kurumsal bakım ülkemiz gibi ülkelerde incitici ya da kırıcı görülebilir. Oysa bu, sağlanan hizmetin kalitesi ile ilgili bir sorundur. Yine de gelişmiş ülkelerde yaşlıların bir arada yaşamasının yarattığı olumsuz etkiler tartışılmakta ve bu doğrultuda kurumsal bakımın yapısına ilişkin reform sayılabilecek değişiklikler uygulamaya konulmaktadır.

¹ Yaş ayrımcılığı (age discrimination), paylaşılan ortak bir özellik nedeniyle –ki burada ortak özellik yaştır- grubun tüm üyelerine başka özellikler atfedilerek ayrımcı düşünce ve davranışlar sergilenmesidir.

Yaşlıların bir arada yaşamasının yarattığı olumsuzluklar; toplumsal yaşamdan soyutlanma ve geçmiş yaşamın önemli ölçüde değişmesi noktasında toplanmaktadır.

Yaşlı birey kurumsal bakım içinde yaşlılarıyla bir arada yaşar ve diğer yaş gruplarından büyük ölçüde izole olur. Ayrıca, yaşlı birey kurumsal bakım öncesinde kendi evinde kararlarını kendisi vermekte, komşularıyla ilişkiler kurmakta, aile üyeleri ve akrabalarla belirli zamanlarda görüşmekte, istediği saatte uyumakta, istediği saatte uyanmakta, para kazanmakta, para harcamakta böylece sosyalleşmekteyken, kurumsal bakım ile birlikte bu durum büyük ölçüde değişir. Zira kurumda kalan pek çok kişi ve bu kişilerin uyması gereken pek çok kural vardır. Bu kuralların oluşumuna yaşlı bireyi katma düşüncesinin ise ne kadar iyi niyetli olursa olsun başarı şansı oldukça azdır. Çünkü yaşlı bireylerin yaş dışında paylaştıkları ortak bir nokta çoğu zaman bulunmaz, bu anlamda yaşlılar kendi içinde heterojen bir grup oluştururlar. Oysa kurallar ne kadar esnekleştirilirse esnekleştirilsin yine de bireyselleştirilemez. İşte tüm bu olumsuzlukları dikkate alan ve yaşlı bireyin geçmiş yaşantısına bir yakınlığı içeren kurumsal bakım uygulamalarına ihtiyaç vardır. Örneğin ABD, Hollanda ve İngiltere'de yaşlılar için özel olarak oluşturulan ve yaşlılar köyü olarak isimlendirilebilecek özel bölgeler böyle bir ihtiyacın ürünüdür. Bu ülkelerde yaşlılar köyü çoğu zaman sigorta kurumları tarafından da kurulup işletilebilmektedir. Bu köylerde yaşlı bireyler, diğer yaş gruplarıyla kurumsal bakımdan çok daha yoğun bir ilişki içindedir ve çoğu zaman kendileri ile ilgili kararları özgürce kendileri vermektedir. Ayrıca bu köyler kurumsal bakımın yaşlıların sağlık ve psikolojik gereksinimlerinin uzman kişilerce karşılanabilmesi gibi avantajlarını da bünyesinde barındırmaktadır.

6.5. Sağlık Hizmet ve Yardımlarından Yararlandırma

Kamusal sağlık kurumları ve sigorta sağlık kurumlarında teşhis ve tedavi hizmetleri ile sağlık mallarının sağlanmasına yönelik politikalar vardır. Bu nedenle, ülkedeki genel sağlık hizmetleri çerçevesinde irdelenir. Ancak yaşlıların, yaşlanmanın getirdiği biyolojik değişimler nedeniyle, artan sağlık sorunları dikkate alınarak bu yöndeki politikaların yaşlılar için özel bir önemi olduğu söylenilmelidir.

6.6. Sosyal Hizmetlerden Yararlandırma

Son yıllarda, gelişmiş batı ülkelerinde kurum bakımının yanı sıra yaşlılara yönelik çeşitli sosyal hizmet programları geliştirilmeye başlamıştır. Kurum bakımının çözümleyemediği, ulaşamadığı bazı sorunları da dikkate alan bu programlara ilişkin olarak şu örnekler verebilir.

Evde Yaşlı Bakımı: Bu hizmette amaç, yaşlıyı yaşadığı ortamdan ayırmadan ihtiyaç duyduğu hizmetleri ayağına kadar götürmektir. Bu hizmetler belirli bir sosyal hizmet merkezinin uzmanlarınca koordine edilir ve yürütülür. Örneğin, yaşlının yemek, temizlik, sağlık gibi gereksinimleri belirli bir düzenlilik içinde evinde karşılanır.

Yaşlı Klüpleri: Burada amaç, yine yaşlıyı alıştığı yaşam ortamından koparmadan ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Normal yaşamını evinde sürdüren yaşlı, oturduğu yere yakın bir yaşlı kulübüne günüz saatlerinde gider ve uzman kişilerin destek ve gözetiminde yaşlılarıyla birlikte olur. Yaşlının çeşitli gereksinimleri burada karşılanır. Böylece yaşlı, hem ev ortamından kopmamış, hem de evde yalnız kalma, bazı ihtiyaçların karşılanmaması gibi risklerden korunmuş olur.

Yaşlı Danışma Hizmeti: Bu tür bir hizmetin amacı, yaşlılara her türlü sorun ve gereksinimleri için başvurabilecekleri, profesyonel yardım alabilecekleri bir merkez oluşturmaktır.

Yaşlılara Yönelik Sosyal Etkinlikler ve Organizasyonlar: Örneğin çeşitli sosyal kültürel faaliyetler (gezi, eğlence, spor, yaşlıların istekleri doğrultusunda açılacak kurslar gibi) (*kayseri.net*) düzenlenmesini içerir.

7. Türkiye'de Yaşlı Nüfus ve Yaşlı Nüfusun Özellikleri

Türkiye nüfus bakımından genç toplumlar arasında yer almaktadır. Tablo 2 deki medyan yaş ile ağırlıklı ortalama yaş seyri de bu görüşü desteklemektedir. Doğum hızının geçmiş yıllara oranla düşmüş olmasına rağmen halen yüksek olması nüfusun hızla artmasına neden olmaktadır (*elele.com*). Doğum hızının bu düzeylerde seyretmesi halinde nüfusumuzun 2010 yılında 78 milyona (*Türkiye İstatistik Yıllığı 2001, 2002: 44*) 2020 yılında 92 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir (*elele.com*). Son sayım dönemlerinde özellikle 1975-1980 döneminde nüfus artış hızında belirgin bir düşme eğilimi görülmekle birlikte, 1980-1985 döneminde nüfus artış hızının tekrar yükseldiği görülmüştür. 1985-1990 döneminde ve 1990-1995 döneminde önemli ölçüde düşen nüfus artış hızı günümüzde % 1.835 düzeyinde seyretmektedir.

Tablo 2

Sayım Yıllarına Göre Nüfus, Sayımlar Arası Yıllık Nüfus Artış Hızı, Şehir Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı, Medyan Yaş, Ağırlıklı Ortalama Yaş, 65 ve Daha Yukarı Yaş Bağımlılık Oranı

Sayım Yılları	Sayım Yılları Nüfusu	Yıllık Nüfus Artış Hızı ² (%)	Şehir Nüfusunun ³ Toplam İçindeki Oranı (%)	Medyan Yaş ⁴	Ağırlıklı Ortalama Yaş	65 ve Daha Yukarı Yaş Bağımlılık Oranı ⁵
1927	13.648.270	-	24.22	-	-	-
1935	16.158.018	2.110	23.53	21.21	24.68	7.14
1940	17.820.950	1.959	24.39 ⁺	20.60	24.83	6.48
1945	18.790.174	1.059	24.94	19.95	24.98	5.85
1950	20.947.188	2.173	25.04	20.14	24.76	5.66
1955	24.064.763	2.775	28.79	20.44	24.59	5.99
1960	27.754.820	2.853	31.92	20.26	24.49	6.40
1965	31.391.421	2.462	34.42	19.34	24.54	7.33
1970	35.605.176	2.519	38.45	18.95	24.44	8.17
1975	40.347.719	2.500	41.81	19.46	24.75	8.39
1980	44.736.957	2.065	43.91	19.88	24.97	8.45
1985	50.664.458	2.488	53.03	20.91	25.51	7.22
1990	56.473.035	2.171	59.01	22.21	26.43	7.06
1995	61.706.000*	1.508	-	-	-	-
2000	67.853.315*	1.835	64.99	-	-	-

Kaynak: Türkiye İstatistik Yılığ 2001: 2002.:38-89.

Şehir nüfusunun, toplam nüfusa oranı Tablo 2 den görülebileceği gibi 1927 yılından itibaren sürekli olarak artmıştır. Günümüzde nüfusun yaklaşık % 65 i şehirlerde yaşamaktadır. Bu durum ise ülkemizde geleneksel aile yapısının belirli ölçülerde çözülmesine yol açmaktadır. Sonuçlar ise "Aile Yapısında Değişim" başlığı altına da ifade edildiği gibi yaşlı bireyleri aile korumasının dışında bırakabilmektedir.

65 ve daha yukarı yaş bağımlılık oranı en düşük 1945-1950 döneminde 5.66 ile görülmüş, en yüksek ise, 8.45 e 1975-1980 döneminde ulaşmıştır. Ancak Tablo 2 genel olarak incelendiğinde bu oranın 7 civarında dolaştığı gözlenmektedir.

Tablo 3

² Yıllık Nüfus Artış Hızı: İki sayım tarihi arasındaki dönemde her 1000 nüfus için yıllık artan nüfustur.

³ İl ve ilçe merkezleri belediye sınırları içindeki nüfustur.

⁴ Bir nüfusu oluşturan kişilerin yaşları küçükten büyüğe sıralandığında ortada kalan kişinin yaşıdır. Buna göre, nüfusun yarısı bu yaştan küçük, diğer yarısı da bu yaştan büyüktür.

⁵ 15-64 yaş grubundaki her 100 kişi için "65 ve daha yukarı" yaş grubundaki kişi sayısıdır.

⁺ 1940 yılı verileri 1935 ve 1945 yılı verilerinden tahmin edilmiştir.

* Yıl ortası nüfus tahminidir. Yıl ortası nüfus, 1 Temmuz tarihindeki nüfustur.

65 ve Daha Yukarı Yaş Grubunun Cinsiyete Göre, Medeni Duruma Göre Ayrımı

Sayım Yılı	Toplam	Erkek	Kadın	Medeni Durum				
				Hiç Evlenmedi	Evli	Eşi Öldü	Boşandı	Bilinmeyen
1985	2.125.908	955.042	1.170.866	34.693	1.123.694	847.473	19.770	278
1990	2.417.363	1.091.142	1.326.221	39.171	1.454.976	898.014	23.632	570

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı 2001: 2002.:38-89.

Tablo 3 den görülebileceği gibi 65 ve daha yukarı yaş grubunun büyük çoğunluğu evlidir. Ancak önemli bir kısmının, örneğin 1990 yılında 898.014 ünün eşinin öldüğü anlaşılmaktadır. Hiç evlenmemiş olan, eşi ölen, boşanan ve bilinmeyenlerin toplam sayısı ise bu yaş grubunda bir milyonun üzerine çıkmaktadır. Bu bir milyonun üzerindeki bireyin evli olan diğer bireylere göre çok daha yoğun bir koruma gereksinimi hissettiği söylenilebilir.

Ayrıca, 1985 yılı sayımına göre 65 ve daha yukarı yaş grubunda yer alan 955.042 erkekten 490.534'ü (% 51.363), 1.170.866 kadından 978.490'ı (% 83.570), okur yazar değildir. 1990 yılı sayımına göre ise, 65 ve daha yukarı yaş grubunda yer alan 1.091.141 erkekten 486.695'i, (% 44.604), 1.326.221 kadından 1.047.354'ü (%78.973), okur yazar değildir (*Türkiye İstatistik Yıllığı 2001, 2002: 62*).

Tablo 4'e göre, 1990 yılı itibariyle 65 ve daha yukarı yaş grubunda yer alan, toplam 2.417.363 kişinin 1.091.142'si erkek (% 45.13), 1.326.221'i (% 54.87) kadındır. Son hafta içinde iktisaden faal olanların oranı (son hafta içinde çalışan veya işi ile ilgisi devam edenler ve işsiz olup ta iş arayanların toplamı); erkeklerde % 46.05 (502.486 kişi), kadınlarda % 27.97 (370.949 kişi) dir.

Emekli olanlar; erkeklerde % 27.86 (304.015 kişi), kadınlarda sadece %4 (53.049 kişi) dür. Kadınların % 65.45'i (868.043 kişi) ev hanımıdır. Öğrenci olan 65 ve üzeri yaştaki bireye gerek 1985 gerekse de 1990 sayımlarında rastlanılmamıştır.

Son Hafta İçinde Çalışan veya İş İle İlgisi Devam Eden ve bu anlamda iktisaden faal olan nüfusun, (1990 sayımına göre 865.494 kişi) 787.286 sı ziraat, ormancılık, avcılık ve balıkçılık faaliyet kolunda yer aldıkları görülmektedir (*Türkiye İstatistik Yıllığı 2001, 2002: 74-75*). Bir başka anlamıyla yaşlı nüfusun sadece % 35.80'i çalışmaktadır ve bunların % 90.97 si tarımsal alanda faaliyet göstermektedir.

Tablo 4

65 ve Daha Yukarı Yaş Grubunun Cinsiyete Göre, Son Hafta İçinde İktisaden Faal Olan ve Olmayan Ayrımı, 1985-1990.

Sayım Yılı		1985	1990
Toplam		2.125.908	2.417.363
Toplam Erkek		955.042	1.091.142
Toplam Kadın		1.170.866	1.326.221
Son Hafta İçinde İktisaden Faal Olanlar	Toplam	669.822	873.435
	Erkek	398.523	502.486
	Kadın	271.299	370.949
Son Hafta İçinde Çalışan veya İş İle İlgisi Devam Eden	Erkek	392.939	495.190
	Kadın	270.949	370.304
İşsiz Olupta İş Arayan	Erkek	5.594	7.296
	Kadın	350	645
Son Hafta İçinde İktisaden Faal Olmayanlar	Toplam	1.452.597	1.543.344
	Erkek	554.628	588.267
	Kadın	897.969	955.077
Emekli	Erkek	200.508	304.015
	Kadın	32.612	53.049
Ev Kadını	Kadın	828.828	868.043
Öğrenci	Erkek	-	-
	Kadın	-	-
Diğer	Erkek	354.120	284.252
	Kadın	36.529	33.985
Bilinmeyen	Erkek	1.891	389
	Kadın	1.598	195

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı 2001: 2002.:72-73.

Özetlenerek ifade edilecek olursa, ülkemiz nüfusunun büyük bir kısmını gençler oluşturmaktadır ve nüfusumuz halen artmaktadır. Nüfus artış hızında belirgin bir düşüş beklenmemektedir. Bu nedenle de genç nüfus yapımızın görülebilen bir gelecekte değişmeyeceği söylenebilir. Ancak yaşlı nüfusumuz da, oransal olarak önemli bir değişme olmayacağı söylenebile sayısal olarak önemli artışlar beklenmelidir. Yaşlı nüfusun önemli bir kısmının ise kentsel alanda özellikle de metropollerde yoğunlaşacağı tahmin edilmektedir.

Günümüzde yaşlı nüfusun yaklaşık olarak %45 i erkek, % 55 i ise kadındır. Bu kadınlar için ortalama yaşam ümidinin erkeklerden daha

fazla olduğunu göstermektedir. Erkeklerin %51 i kadınların ise yaklaşık %83 ü okur-yazar değildir. Bu oranlarda gerek erkekler gerek kadınlar açısından önemli düşüşler yaşanacağı, eş deyişle okur-yazar oranlarının tüm yaşlılar açısından artacağı tahmin edilmektedir. Ancak şu anki durum yaşlıların çalışma yaşamı içinde genç kuşaklarla rekabet edebilmelerini güçleştirmekte ve onları çalışma yaşamının dışına itmektir.

Son olarak, erkekler açısından iktisaden faal olanların ve emeklilerin oranının kadınlardan fazla olduğu, iktisaden faal olanların çok büyük bir kısmının ise tarımsal alanda yer aldığı söylenmelidir.

8. Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikaların Hukuki Temelleri

a- 1982 Anayasasının 61.maddesinde yaşlılara yönelik olarak "Yaşlılar devletçe korunur. Yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir" hükmü yer almaktadır.

b- 1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu; korunmaya, bakıma ya da yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetler ve bu faaliyetlerin düzenlenmesi amacıyla çıkarılmıştır.

Kanununun 3. maddesi (d) bendinde muhtaç yaşlı "sosyal ve ekonomik yönden yoksunluk içinde olup, korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç kişi" olarak tanımlanmaktadır.

Kanununun 4. maddesinde sosyal hizmet programlarının uygulanmasında öncelik verilenler arasında yaşlılara da yer vermektedir.

Kanununun 4.maddesinin (b) fıkrasında "sosyal hizmetler alanında faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında koordinasyon ve iş birliği tesis edilerek güç birliği sağlanır ve mevcut kaynaklara en verimli şekilde işlerlik kazandırılır." (f) fıkrasında "Bu kanunla kurulan kuruma bağlı kuruluşların dışındaki Sosyal Hizmet Kuruluşlarının kurulması izne tabi olup, alınacak tertip ve tedbirlerle bunların hizmet, işleyiş ve personele ilişkin hususlarında tespit edilen standart ve esaslarına uygun olarak faaliyette bulunmaları sağlanır" hükmü yer almaktadır.

Kanununun 9. maddesi (b) bendi ile "Korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç, çocuk, sakat ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak" görevi SHÇEK Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir.

Kanununun 9. maddesinin (f) fıkrasında SHÇEK'na "dernek ve vakıflardan sosyal hizmetler alanındaki faaliyetlerini yönlendirmek, bunların

bütçelerinde Sosyal Hizmetlere ayırdıkları payların yerinde ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla görüş ve tavsiyelerde bulunmak" (g) fıkrasında "Kuruma bağlı olanların dışında kurulacak sosyal hizmet kuruluşlarının açılış iznine, her türlü standartlarına ve işleyişlerine ilişkin esasları, varsa ücret tarifelerini tespit etmek, denetimini yapmak ve bu esaslara uymayanların faaliyetlerini durdurmak" görevleri verilmiştir.

Kanununun 10. maddesinin (f) fıkrası ile kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yaşlı Hizmetleri Daire Başkanlığı;

- Sosyal ve ekonomik yoksulluk içinde bulunan yaşlıların tespiti, bakımı ve korunmaları ile ilgili hizmetleri düzenlemek, takip etmek, koordinasyon sağlamak, denetlemek,
- Yaşlılara yönelik huzurevi ile benzer nitelikteki sosyal hizmet kuruluşlarının yurt sathında dengeli ve ihtiyaçlara dayalı olarak kurulması ve belirli program çerçevesinde yaygınlaştırılması ile ilgili faaliyetleri planlamak, uygulamak ve yürütülmesini takip ve koordine etmek,
- Yaşlıların toplum içinde korunması ile ilgili faaliyetleri düzenlemek ve yürütülmesini sağlamak,
- Kamu kuruluşları ile gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişilerince açılacak yaşlı kuruluşlarının açılmaları, çalışmaları ve denetlemeleri ile ilgili esasları belirlemek, rehberlik etmek, uygulamayı takip, koordine etmek ve denetlemekle görevlendirilmiştir.

İlgili yasanın öngördüğü esaslar doğrultusunda yaşlıya yönelik varolan hizmetlerin iyileştirilmesi ve yeni hizmetlerin başlatılması çalışmaları;

- m SHÇEK Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi Yönetmeliği,
- m Özel Huzurevleri ve Yaşlı Bakımevleri Yönetmeliği,
- m Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde açılacak Huzurevlerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik olmak üzere 3 yönetmelik çerçevesinde yürütülmektedir.

c- Ayrıca 1976 tarih ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun'un değişik 1. maddesi, "65 yaşını doldurmuş, kendisine kanunen bakmakla mükellef kimsesi bulunmayan, sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birisinden her ne nam altında olursa olsun bir gelir veya aylık hakkından yararlanmayan, nafaka bağlanmamış veya bağlanması müm-

kün olmayan, mahkeme kararıyla veya doğrudan doğruya kanunla bağlanmış herhangi bir devamlı gelire sahip bulunmayan ve muhtaçlığını İl veya İlçe İdare Heyetlerinden alacakları belgelerle kanıtlayan Türk Vatandaşlarına hayatta buldukları sürece, 300 gösterge rakamının her yıl bütçe kanunu ile tespit edilecek katsayı ile çarpımından bulunacak tutarda aylık bağlanır" demektedir.

d- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001-2005) ise, "Ülkemizin sosyo ekonomik gelişmesine paralel olarak gelişme gösteren sanayileşme, kentleşme ve aile yapısında meydana gelen değişimler ve 60 ve üstü yaş grubunda yavaş da olsa görülmeye başlayan nüfus artışı, huzurevi ve yaşlı dayanışma merkezlerinin açılmasını, bu kesime yönelik bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin artırılarak sürdürülmesi ihtiyacının önemini ortaya koymaktadır" denilmektedir.

9. Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar

Ülkemizde yaşlılara yönelik sosyal politikalar; sosyal sigorta uygulamaları, sosyal hizmet uygulamaları ve kurumsal bakım ile sosyal yardım uygulamaları olarak sınıflandırılabilir. Aslında bu sınıflandırma ile sosyal güvenlik sisteminin üç ana unsurunu belirlemektediriz. Bu nedenle sanırım bu unsurlara girmeden önce sosyal güvenliğin kısaca tanımlanması uygun olacaktır.

Dar anlamda sosyal güvenlik, *insanın karşılaşacağı tehlikelerin sonuçlarına karşı korunması, ona bu konuda bir gelecek güvencesi sağlanmasını* ifade eder. Tehlike ile karşılaşan insan, tehlikenin niteliğine göre gelir azalması, gelir kesilmesi ve giderlerde beklenmeyen artışlar ile karşı karşıya kalır. Gelir-gider dengesizliği ise ihtiyaçların karşılanmasında bir takım sorunlara yol açar (Arıcı, 1999: 3). Çağdaş sosyal güvenlik sistemleri, bütün sosyal riskleri değil, iş kazaları, hastalık, işsizlik, yaşlılık, malullük, ölüm gibi en çok rastlanan ve en çok zarar veren sosyal riskleri kapsamına alarak sosyal koruma sağlamaya çalışmaktadır (Oral, 2002: 6). Bu anlamda sosyal güvenlik, kişinin yerleşik yaşam düzeyinin korunmasını ve sürdürmesini hedef alır. Geniş anlamda sosyal güvenlik ise; bununla yetinmemekte ve mevcut refah düzeyinin daha da yükseltilmesi ile bireylere kişiliklerini geliştirme imkanlarını sağlamayı da amaç edinerek, geniş anlamda sosyal politikanın ve ekonomi politikasının kapsamına girmektedir (Güven, 2001: 143).

Sosyal güvenlik, devletçe düzenlenen yasal bir sistemdir. Sosyal güvenliğin bu niteliği, devletin vatandaşlarına karşı olan sorumluluk ve yükümlülüklerinden kaynaklanır. Sosyal güvenlik vatandaşlar için bir hak, devlet için de vatandaşlara karşı bir görevdir (Erkul ve diğerleri, 1983: 134-136). İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 22. Maddesi de; *Herkes,*

toplumun bir ferdi olarak sosyal güvenlik hakkına sahiptir; sosyal güvenlik, bireyin onuru, kişiliğın geliştirilmesi için kaçınılmaz ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tatmin edilmesi temeline dayanır demektir.

9.1. Sosyal Sigorta Uygulamaları

Sosyal güvenlik sistemi içinde en gelişmiş ve en yaygın uygulama alanına sahip teknik, sosyal sigortalardır. Bu teknikte, sosyal riskleri karşılamak için öngörülen yardımların giderleri topluca karşılanmaktadır. Sosyal sigortalar, çalışanların maruz kalabilecekleri belli sosyal riskleri karşılamak amacıyla zorunlu olarak işçi ve işverenin katılımıyla devlet tarafından kurulan kurumlardır. İlgililerin maddi katkısıyla finanse edildiği için "primli sosyal güvenlik" rejimi içinde yer almaktadır. Genel olarak işçi, işveren ve devlet üçlüsünün mali desteğiyle yürütülmektedir. Temel özelliği ise katılımın zorunlu olmasıdır (Oral, 2002: 13).

Ülkemizdeki sosyal sigorta uygulamaları esas olarak Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur tarafından gerçekleştirilir. Çalışmamızda da bu üç kurumdan bahsedilecektir. Ancak, bunların dışında, bankalar, sigorta ve reasürans şirketleri, ticaret ve sanayi odaları ile ticaret ve sanayi borsalarının kurduğu sosyal sigorta kuruluşlarının da bulunduğu belirtilmelidir.

9.1.1. Emekli Sandığı

1949 yılında 5434 sayılı Kanunla kurulan T.C. Emekli Sandığı; genel ve katma bütçeli devlet daireleri, İl Özel İdareleri, Belediyeler, kamu iktisadi teşebbüsleri, sermayesinin tamamı veya yarısından fazlası devletin katılımı ile kurulan bankalar ve ortaklıklarda çalışanlara; belirli bir hizmet yılı süresini doldurması şartıyla emekli aylığı bağlamaktadır. 30.06.2002 tarihi itibarıyla Emekli Sandığı'ndan emekli aylığı alanların sayısı 914.777'dir. Emekli, dul ve yetim aylığı alanların toplam sayısı ise, aynı tarih itibarıyla 1.383.711 kişidir. Bu kişilerin yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında ise, emekliler içinde 65 ve üzeri yaş grubunda olanların oranının sadece % 22.80 (208.573 kişi), dullar içinde % 55 (126.560 kişi), yetimler içinde % 23.90 (57.088 kişi) olduğu görülür (emekli.gov.tr).

9.1.2. Sosyal Sigortalar Kurumu

1946 yılında 4772 sayılı Kanunla kurulan Sosyal Sigortalar Kurumu, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nda belirtilen istisnalar dışında, bir hizmet akdine dayanarak çalışanlara, belirli bir sigortalılık süresinin doldurulması şartıyla yaşlılık aylığı bağlamaktadır. 2000 yılı itibarıyla SSK'dan yaşlılık aylığı alanların sayısı 2.248.287'dir (Türkiye İstatistik Yılığ 2001, 2002: 206). Bu kişilerden 188.628 ine 2000 yılı içinde yaşlılık aylığı

Kamu-İş; C: 7, S: 2/2003

bağlanmıştı. Ancak, 2000 yılı içinde aylık bağlananların sadece % 2.70'i (5.085 kişi) 65 yaş ve üzerindedir (*ssk.gov.tr*).

9.1.3. Bağ-Kur

1971 tarih ve 1479 sayılı Kanunla kurulan "Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu" kısa adıyla "Bağ-Kur"; Sosyal Sigortalar kapsamı dışında kalan, bir işverene bağlı olmadan kendi adına ve hesabına çalışan, mesleğini sürdürebilmesi için kanunla kurulu bir meslek kuruluşuna girmesi zorunlu bulunan esnaf ve sanatkarlar kollektif şirketi, limitet şirket ortakları, adi komandit şirketlerin komandite ve komanditer ortakları, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları, donatma şirketi ortakları, anonim şirketlerin kurucu ortakları ile yönetim kurulu üyesi olan ortaklarını kapsamına alır ve belirli bir sigortalılık süresini doldurmuş olan sigortalıya yaşlılık aylığı bağlar. 31.07.2002 tarihi itibarıyla Bağ-Kur'dan yaşlılık aylığı alanların sayısı 809.649 kişidir. Bağ-Kur'dan yaşlılık, malullük ve ölüm aylığı alanların toplam sayısı ise aynı tarih itibarıyla 1.376.456 kişidir (*bagkur.gov.tr*).

Özetle, ülkemizdeki üç temel sosyal sigorta kurumundan emekli, dul ve yetim aylığı ya da yaşlılık, malullük, ölüm aylığı alanların büyük bir kısmının 65 yaşın altında bulunduğu, buna karşın 65 yaş ve üzerinde olanlar bir çok kişinin sosyal sigorta koruması dışında kaldığı söylenebilir.

9.2. Sosyal Hizmet Uygulamaları ve Kurumsal Bakım

Yaşlılara yönelik hizmet programları arasında kurumsal bakım ayrı ve özel bir öneme sahiptir. Bu nedenle de diğer sosyal hizmet programlarının dışında ve ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

9.2.1. Sosyal Hizmet Uygulamaları

Sosyal Hizmet uygulamaları, yaşlıların sorunlarını ortadan kaldırmak ve refahını sağlamak amacıyla düzenlenen her tür hizmet programını kapsamaktadır. Sosyal hizmetler uygulamaları genellikle vergilerle finanse edilmekte ve yararlanan kişiden herhangi bir mali katkı beklenmemektedir.

9.2.1.1. Yaşlı Dayanışma Merkezleri

Yatılı kurum bakımına ihtiyaç duymayan ve ev ortamında yaşayan yaşlıların sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla SHÇEK'na bağlı olarak hizmet veren Türkiye genelinde 5 yaşlı dayanışma merkezi bulunmaktadır. Bu merkezlerin toplam üye sayısı 1084'dür (*shcek.gov.tr*).

Bu merkezler yaşamını evde yalnız veya ailesi ile birlikte sürdüren yaşlıların boş zamanlarını değerlendirmelerine yardımcı olmak, yaşam koşullarını iyileştirmek, günlük yaşamla ilgili etkinliklerine yardımcı olmak, rehberlik ve mesleki danışmanlık yapmak, kendi olanakları ile karşılamakta güçlük çektikleri konularda destek hizmetleri vermek, sosyal ilişkilerini ve aktivitelerini artırmak amacını gütmektedir.

Bu merkezler aynı zamanda üyelik sistemine göre çalışarak, boş zamanı değerlendirmek amacı ile toplantılar düzenleme, tartışma ortamları yaratma, gazete-dergi okuma, ortak etkinliklerde bulunma (tiyatro, sinema, piknik, gezi, oyun oynama vb.) gibi pek çok çalışmayı da yürütür. Merkezde yaşlıların günlük yaşamlarını değerlendirmek amacı ile resim, müzik, el becerileri, vb. çok çeşitli kurslar düzenlenir.

Merkezlerin en önemli görevlerinden biri de eğitici etkinliklerdir. Bu merkezlerde özellikle yaşlıları yakından ilgilendiren dengeli ve düzenli beslenme, sağlık eğitimi, sosyal katılım, yaşam boyu spor ve sosyo-psikolojik sorunlar konularında konferanslar ve eğitim çalışmaları yapılmakta, bireyi yaşama bağlayacak ve toplumsal yaşamdan izole olmadan yaşamlarını sürdürebilecekleri ortamların hazırlanması konusunda her türlü etkinlik yaşlıların istekleri doğrultusunda gerçekleştirilmektedir.

9.2.1.2. Yerel Yönetimlerce Sürdürülen Sosyal Hizmet Uygulamaları

1930 yılında çıkarılan Belediyeler Kanunu, Belediyelere yaşlılara bakım ve yardım görevi vermiştir. Ancak belediyelerin bu görevi ne ölçüde yerine getirdiğine ilişkin sağlıklı veri bulunamamıştır.

9.2.1.3. Kızılay'ca Sürdürülen Sosyal Hizmet Uygulamaları

Kızılay ihtiyaç sahibi tüm yoksullara yiyecek, giyecek, yakacak, ilaç ve para yardımında bulunmaktadır. Ancak bu yardımların ne kadarının yoksul yaşlılara yapıldığı bilinmemektedir.

Sonuç olarak, ülkemizde sürdürülen sosyal hizmet uygulamalarında, gerek toplam parasal boyutun gerek bu hizmetten yararlanan yaşlı sayısının belirsiz olduğu söylenebilir.

9.2.2. Kurumsal Bakım

Kurumsal bakım, SHÇEK'na bağlı huzurevleri ile yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerinin yanı sıra özel sektör ya da SHÇEK dışında diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından da sağlanılabilir. Ancak, kurumsal bakım hizmeti sağlayan kuruluşların kapasiteleri incelenecek

olursa SHÇEK'nun toplam kapasitenin önemli bir bölümünü sağladığı görülmür.

9.2.2.1. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü

Ülkemizde SHÇEK'nun yaşlılara götürdüğü hizmetler geçmişten günümüze kurumsal bakım alanında yoğunlaşmaktadır. Huzur evleri ile yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri; yaşlıları huzurlu bir ortamda korumak, bakımlarını sağlamak, sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak amacıyla açılan sosyal hizmet kuruluşlarıdır (*shcek.gov.tr*).

SHÇEK'nun bağlı huzur evleri ile yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde bakım görececek yaşlıların saptanması, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlandırılması, verilecek hizmetin tür ve niteliği ile işleyiş esaslarını belirlemek üzere 24325 sayılı Yönetmelik çıkarılmıştır. Bu Yönetmeliğe göre;

Huzur evlerine kabul edilecek yaşlılarda: 60 yaş ve daha üzeri yaşlarda olmak; kendi gereksinimlerini karşılamasını engelleyici bir rahatsızlığı bulunmamak; yeme, içme, banyo, tuvalet ve bunun gibi yaşam etkinliklerini bağımsız olarak yapabilecek durumda olmak; ruh sağlığı yerinde olmak; sosyal ve/veya ekonomik yoksunluk içinde bulunduğu sosyal inceleme raporu ile saptanmış olmak şartları aranmaktadır.

Merkezlere kabul edilecek yaşlılarda ise farklı olarak sadece bedensel ve zihinsel gerilemeleri nedeniyle sürekli olarak özel ilgi, destek, korunma ve rehabilitasyon gereksinimi olmak şartı aranmaktadır.

Sonuç olarak, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen ve bu anlamda özel bakım ve rehabilitasyona ihtiyaç göstermeyen yaşlılar huzur evlerine, özel bakım ve rehabilitasyona ihtiyaç gösteren yaşlılar bakım merkezlerine kabul edilmektedir.

Huzurevi ve bakım merkezlerinde kalmak isteyen yaşlıların beyanı ile tapu ve mal müdürlükleri ile, belediye başkanlıklarına yazı yazılmakta, bunun sonucunda hiçbir yerden geliri olmadığı belirlenen yaşlılar ücretsiz, ücretini karşılayabilecek gelire sahip olanlar ise ücretli olarak kabul edilmektedir. "Vatani Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkındaki 1005 Sayılı Kanun" uyarınca İstiklal Madalyası verilerek maaş bağlanan kişiler ise, bu gelirlerinden başka hiçbir yerden aylık ve geliri olmamak şartıyla varsa eşleriyle birlikte huzurevlerinde ücretsiz olarak kalabilmektedir.

SHÇEK'na bağlı 2001 itibariyle 43 ilde toplam 6240 kapasiteli 61 huzurevi ve bakım merkezi bulunmaktadır. Bu huzurevi ve merkezlerde Ağustos 2001 itibariyle 4672 yaşlı bulunmaktadır. Bunlardan % 61'i er-

Kamu-İş; C: 7, S: 2/2003

kek % 39'u kadındır. Yaşlıların % 56'sı huzurevlerinde ve bakım merkezlerinde ücretli yaşlı statüsünde kalırken % 44'üne ücretsiz olarak hizmet verilmektedir (*shcek.gov.tr*).

Ücretsiz kalan yaşlılara Yönetmelik gereği 65 yaşına kadar harçlık verilmekte, yıllık giyim yardımı yapılmakta ve sağlık giderleri karşılanmaktadır. 65 yaşın üzerindeki yaşlılar için harçlık uygulaması kesilmekte 2022 sayılı Yasadan yararlanarak yaşlı aylığı bağlanması konusunda Emekli Sandığı ile iletişime geçilmektedir. Ayrıca, ekonomik yoksunluk içinde bulunan yaşlıların Devlet hastanelerinde ücretsiz olarak bakım ve tedavileri yaptırılmakta, ilaç, protez ve benzeri ihtiyaçları karşılanmaktadır.

9.2.2.2. Özel ve Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Bağlı Huzurevleri

Ülkemizde SHÇEK'nun açılış, işleyiş, ücret ve denetlemelerinden sorumlu olduğu 8548 kapasiteli 99 huzurevi bulunmakta olup, bunların bağlı oldukları kurumlara göre dağılımları şöyledir (*shcek.gov.tr*);

	Sayı	Kapasite
Diğer Bakanlıklara Ait Kuruluşlar	5	1875
Belediyelere Ait Kuruluşlar	23	2585
Dernek ve Vakıflara Ait kuruluşlar	26	1874
Azınlıklara Ait Kuruluşlar	6	900
Gerçek Kişilere Ait Kuruluşlar	39	1314
TOPLAM	99	8548

Özetle ülkemizde kurumsal bakıma ait toplam kapasitenin 14.788 olduğu ve bu kapasitenin % 72'sinin (10.650) devlet ya da belediyeler tarafından yaratıldığı, sivil toplum örgütlerinin ise konuya gereken ilgiyi göstermediği söylenilmelidir.

9.3. Sosyal Yardım Uygulamaları

Sosyal yardımlarda da sosyal hizmetler gibi, yararlanan kişiden mali bir katkı beklenmez ve tek taraflı olarak devlet tarafından sağlanır. Sosyal yardımların farklı yanı ise temelde parasal olarak yapılmasıdır.

Ülkemizde, 1986 tarih ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun gereği olarak Başbakanlığa bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'ndan ekonomik yoksunluk içindeki yaşlılarımıza yardım yapılmaktadır.

Ayrıca 1976 tarih ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun uyarınca yaşlılarımıza şartların uyması durumunda aylık bağlanabilmektedir.

10. Genel Değerlendirme ve Öneriler

Ülkemizde yakın zamana kadar, toplam nüfus içindeki oranı yüzde 5'in üzerine çıkmamış olan yaşlı nüfusun oranında önümüzdeki yıllarda önemli artışlar olacağı beklenmektedir. Nüfus yapısında yakın zamanda gerçekleşmesi beklenen bu değişimler, yaşlılara yönelik mevcut politikaların gözden geçirilmesi gerektiğine işaret etmekte ve yeni politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'de yaşlıların önemli bir kısmı sosyal güvenceden yoksun bir şekilde yaşamlarını sürdürmek durumundadır. Sosyal güvencesi bulunanlar ise yapılan ödemelerin ve hizmetlerin yetersizliğinden şikayetçidir. Bu nedenle sosyal güvenlik sistemimizin gerek nitelik gerekse de nicelik olarak geliştirilmesi gerekmektedir.

SHÇEK'na bağlı huzurevleri ve yaşlı bakım merkezleri coğrafi olarak ülke düzeyine yayılmıştır. Ancak, fonksiyonel geniş aile yapısının korunduğu küçük illerdeki kuruluşların atıl kaldığı, buna karşın, özellikle batı bölgesinde ve metropollerde bulunan huzurevlerinin tam kapasite ile çalıştığı hatta çok sayıda yaşlının sıra beklediği görülmektedir. Bu nedenle, huzurevlerinin mümkün olduğunca, büyük kentlerde, sağlık kuruluşlarına ve kent merkezlerine uzak olmayan, kent içi ulaşımdan yararlanabilecek alanlarda kurulması gerekmektedir. Bu kuruluşların kapasitesi 60-100 arasında olmalı, tek ya da en çok iki kişilik, banyolu ve tuvaletli yatak odaları ile diğer sosyal alanları bulunmalı, hem optimal verimliliği sağlayacak, hem de yaşlıları sıcak bir ortamda huzurlu kılacak şekilde yapılandırılmalıdır.

SHÇEK'na bağlı şu anda sadece Ankara, İstanbul, İzmir ve Çanakkale'de faaliyet gösteren yaşlı dayanışma merkezleri yaygınlaştırılmalıdır.

Yaşlıların kendilerini pasif ve yeteneklerini yitirmiş görme eğilimlerinin ortadan kaldırılmasında sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamaları yeterli değildir. Bu nedenle yaşlıları sosyal etkinliklere alıştırmaya ve yaşama uyum sağlama yeteneği kazandırmak üzere yeni eğitim yöntemleri geliştirilmelidir. Bu doğrultuda geliştirilecek eğitim yöntemleri ile yaşlıların boş zamanı yaratıcı kullanmaları veya yeni teknolojilere uyum göstermeleri sağlanabilir. Ayrıca yaşlılar eğitilerek yarım günlük işlere yerleştirilebilir ve böylece toplumsal yaşamda üretici konumu gelmeleri sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- ALTAN Ömer Zühtü (2000), Sosyal Politika, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 886, Açıköğretim Fakültesi Yayın No:474, Eskişehir.
- ALPER Yusuf (2002), "Bilgi Çağı ve Sosyal Güvenlik",
<http://www.cmis.org.tr/dergi/2mak992.doc>
adresinden 03.06.2002 tarihinde elde edilen html sürümüdür.
- ARICI Kadir (1999), Sosyal Güvenlik, Tes-İş Eğitim Yayınları, Ankara.
- ATCHLEY Robert C. (1991), Social Forces and Aging, Sixth Edition, Wadsworth Pub. Comp.
- AYDIN Ufuk (1999), Sosyal Güvenlik Sorunlarının Çözümünde Özel Sigortalar, Anadolu Üniversitesi Yay., Yayın No:1117, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ya., Yayın No; 156, Eskişehir.
- BM (1995), Birleşmiş Milletler Kopenhag Toplumsal Kalkınma Deklarasyonu
- BİÇERLİ Kemal (2000), Çalışma Ekonomisi, Beta Yayınları, Yayın No:1049, İşletme-Ekonomi Dizisi:114, 1. Bası, İstanbul.
- CLARKE Linda (1994), Discrimination, Institute of Personnel Management Pub., London.
- DEARLING Alan (1993), The Social Welfare Word Book, Longman, UK.
- DİLİK Sait (1992), Sosyal Güvenlik, Ankara.
- ELLIOTT Robert F. (Çevirenler: BEŞELİ Mehmet-ERDOĞDU Seyhan-GENİŞ Arif-GÜNGÖR Fatih-TOKSÖZ Gülay) (1997), Karşılaştırmalı Çalışma Ekonomisi, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yay., Yayın No:210, Ankara.
- ERKUL İhsan-ALTAN Ömer Zühtü-GEREK Nüvit (1983), Sosyal Politika Dersleri, 2. Cilt, Eskişehir.
- GEREK Nüvit (2000), Sosyal Güvenlik Hukuku, Anadolu Üniversitesi Yay., Yayın No:1178, Hukuk Fakültesi Yayınları, No:4, Eskişehir.
- GÜVEN Sami (2001), Sosyal Politikanın Temelleri, Ekin Kitabevi, Bursa.
- GÖZÜBÜYÜK Şeref (1986), Anayasa Hukuku, Ankara.
- GÜNDOĞAN Naci (2001), "İşgücünün Yaşlanması ve İşgücü Piyasalarına Etkileri", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 56, No: 4, Ekim-Aralık, s.95-108.
- GÜZEL Ali-OKUR Ali Rıza (1999), Sosyal Güvenlik Hukuku, Beta Ya., Yayın No:474, Hukuk Dizisi:204, 7. Bası, İstanbul.
- HARDING Lorraine Fox (1996), Family, State and Social Policy, McMillan Press Ltd., UK.
- HILL Michael-BRAMLEY Glen (1994), Analysing Social Policy, Blackwell Oxford UK, Cambridge USA.

Kamu-İş; C: 7, S: 2/2003

- LORDOLU Kuvvet-TÖRÜNER Mete-ÖZKAPTAN Nurcan (1999), Çalışma İktisadı, Beta Yayınları, Yayın No:535, İşletme-Ekonomi Dizisi:52, 3.Bası, İstanbul.
- ORAL İlhan (2002), Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Sigortalar Kapsamında Sağlık Sigortası Uygulamaları, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayın No:1331, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No:174, Eskişehir.
- SOYSAL Mümtaz (1969), Anayasaya Giriş, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. Yayın No:271, Ankara.
- TALAS Cahit (1999), Ekonomik Sistemler, İmge Yayınları, 5.Bası, Ankara.
- Türkiye İstatistik Yılığ 2001 (2002), T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın Numarası: 2690, Ankara.
- CHP (2002), "İnsanın ve Emeginin Korunması", <http://www.chp.org.tr> adresinden 03.06.2002 tarihinde elde edilen nüsha.
- <http://www.kayseri.net/parilti/bilgilen.htm> adresinden 04.06.2002 tarihinde elde edilen nüsha.
- http://www.shcek.gov.tr/dosyalar/yasli_hizm/idx_yasli.htm adresinden 14.09.2002 tarihinde elde edilen nüsha.
- <http://www.elele.gen.tr/yaslilik/index.html> adresinden 14.09.2002 tarihinde elde edilen nüsha.
- <http://www.geocities.com/kemalgokcan/ozelim.html> adresinden 14.09.2002 tarihinde elde edilen nüsha.
- <http://www.emekli.gov.tr/ISTATISTIK/tahsis.html> adresinden 10.09.2002 tarihinde elde edilen nüsha.
- <http://www.ssk.gov.tr/wps/sskroot/istatistik/istatistik/2000/t43-60.jsp> adresinden 10.09.2002 tarihinde elde edilen nüsha.
- <http://www.bagkur.gov.tr/istatistik/iller.shtml> adresinden 10.09.2002 tarihinde elde edilen nüsha.
- <http://www.doktor.online.tr.tc/Yaslilik> adresinden 4.06.2002 tarihinde elde edilen nüsha.